

กรอบความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

สภาพปัจจุบันและปัญหาสังคมไทยที่ปรากฏอยู่หลายประการ แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาในอดีตที่แล้วมาช่วง 2-3 ทศวรรษผืนแนว มีความบกพร่องและทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น อย่างมากมายในปัจจุบัน

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต)¹ ได้สรุปถึงความผิดพลาดของการพัฒนาในยุคที่ผ่านมาไว้ว่า เป็นการพัฒนาที่เน้นย้ำความสำเร็จทางด้านวัตถุ การขยายตัวเจริญเติบโตด้านปริมาณ การเพิ่มพูนของตัวเลข ด้วยการพัฒนาที่เน้นหนักด้านเศรษฐกิจ โดยให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นเจ้าบทบาทตัวเอกของโลกปัจจุบัน ผู้รู้ในประเทศพัฒนาแล้ว และองค์การโลกคือ สหประชาชาติ ได้ตระหนักถึงความผิดพลาดและผลร้ายของการพัฒนาแบบนั้นว่า แม้จะเป็นประโยชน์ แก่ปัญหาให้แก่มนุษย์ได้มากก็จริง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมานั้น มีความร้ายแรงเป็นอันมาก จนกระทั่งทำให้รู้สึกได้ว่า ความสำเร็จนั้นได้มาถึงจุดติดตันแล้ว ถ้าขี้นดาเนินต่อไปในทิศทางนั้น มนุษย์ชาติอาจจะถึงกับประสบความพินาศสูญสิ้นไปก็ได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในอดีตสรุปได้ดังนี้

- ก. ปัญหาด้านธรรมชาติแวดล้อม การพัฒนาในยุคที่ผ่านมาได้สร้างมลภาวะขึ้นเป็นอันมาก เช่น ดินเสีย น้ำเสีย อากาศเสีย ป่าถูกทำลาย พืชและสัตว์สูญพันธุ์ ฯลฯ
- ข. ปัญหาสังคม เช่น มีการเบียดเบียนกัน เอาเปรียบเบียดเบียน ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมขยายกว้างขึ้น ความยากจนเรื้อรังค้ำค้ำไม่มอด ปัญหาเยาวชน อบายมุข อาชญากรรม ยาเสพติดให้โทษ โสเภณี ฯลฯ ได้เกิดขึ้นอย่างมากและแพร่ขยายอย่างรวดเร็ว

---

¹พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต), พุทธธรรม (กรุงเทพฯ : เอเอสพริ้นติ้ง เฮาส์, 2525), หน้า 17.

ค. ชีวิตมนุษย์เองก็มีปัญหาทั้งทางกายทางใจ ได้แก่ โรคภัยทางกายต่าง ๆ ส่วนใจนั้นก็เกิดความร้อนรุ่ม กระทบระวาย แม้วัตถุจะพร้อมพร้อม แต่ก็เกิดความเหงา ความว้าเหว่ ไม่มีความสุข คนเป็นโรคจิตเพิ่มมากขึ้น จำนวนคนฆ่าตัวตายเพิ่มสูงขึ้น

สภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เรากำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน ล้วนเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการละเลยในการพัฒนา "คน" อย่างจริงจัง หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ปัญหาเกิดจาก "คน" และหลายฝ่ายได้ตระหนักในเรื่องนี้ และได้พยายามหาทางออกมานานกว่า 10 ปี ในลักษณะที่แตกต่างกัน ภาวะความจำเป็นในการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จึงเกิดขึ้น และก็เป็นแนวทางหนึ่งที่จะเป็นทางออกเสมือนความหวังใหม่ของบ้านเมือง ที่ได้พิสูจน์ตัวเองแล้วว่า เป็นไปได้ และเหมาะสมสำหรับคนไทยและสังคมไทย คำตอบในทุกแง่มุมของการพัฒนาตามอุดมการณ์ สามารถพบได้ที่หมู่บ้านจำนวนมากมายทั่วประเทศ เชื่อว่าหากอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ได้หยั่งรากฝังลึกลงในทุกหมู่บ้าน ทุกองค์กรในสังคมไทยแล้ว ความสงบสุข ความมั่งคั่งและมั่นคงของประเทศไทย จะมีขึ้นได้อย่างแน่นอน

เพื่อให้ทราบถึงกรอบความคิดและขอบเขตของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ว่า มีจุดมุ่งหมายแค่ไหน เพียงไร จึงขออธิบายความหมายและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาและอุดมการณ์ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับความหมายของคำว่า "พัฒนา" ดังนี้

"คำว่า "พัฒนา" คืออย่างไร ก่อนอื่นเราต้องทราบ "พัฒนา" คือมุ่งให้เกิดความเจริญมั่นคงก้าวหน้า มุ่งให้ทุกคนมีความสุขสบาย ดังนั้นทุกคนจึงมุ่งที่จะพัฒนา"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อธิบายความหมายของคำว่า "พัฒนา" ว่า ทำให้เจริญ

หนังสือ "การพัฒนาต้องมาจากประชาชน : เวทีชาวบ้าน 34" ได้อธิบายว่า "การพัฒนา คือ การแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับธรรมชาติ การพัฒนาเป็น สิทธิและหน้าที่ของทุกคน

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ได้ประทานพระดำรัสเรื่อง "ศาสนธรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคม" ในพิธีเปิดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ณ ดิگ สันติโมตริ ทำเนียบรัฐบาล ในวันที่ 1 ธันวาคม 2532 มีสาระสำคัญบางประการดังนี้

"การสร้างสรรคที่เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนานั้น ควรเป็นการสร้างสรรคที่ทำให้ชีวิตและสังคมดีขึ้น เป็นต้นว่า มีความสงบสุขมากขึ้น มีความปลอดภัยมากขึ้น มีปัญหาและความทุกข์ยากต่าง ๆ ลดน้อยลงจนถึงหมดสิ้นไป เพราะฉะนั้นการกระทำใด ๆ ก็ตาม หากไม่ก่อให้เกิดผลดีดังกล่าวแก่ชีวิตและสังคมแล้ว ก็กล่าวไม่ได้ว่าเป็นการพัฒนา ตามความหมายอันแท้จริงของคำว่า พัฒนา แม้ว่ามนุษย์จะสามารถสร้างสรรคสิ่งต่าง ๆ ในทางวัตถุได้อย่างวิจิตรพิสดารมากขึ้น มีเครื่องใช้ไม้สอยสะดวกสบายและรวดเร็วขึ้น แต่ถ้าชีวิตและสังคมกลับมีความสงบสุขและความปลอดภัยน้อยลง ก็กล่าวไม่ได้ว่าชีวิตและสังคมนั้นพัฒนา คือ ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น"

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ได้ประทานพระสัมโมทนียกถาในพิธีเปิดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม และการสัมมนาเรื่อง "แนวคิดและทิศทางการพัฒนาจิตใจ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7" ณ ดิگ สันติโมตริ ทำเนียบรัฐบาล ในวันที่ 3 ธันวาคม 2533 มีสาระสำคัญบางประการดังนี้

"การพัฒนาอันมีความหมายว่า การทำให้เจริญขึ้นหรือดีขึ้นนั้น ในความหมายที่แท้จริงต้องเจริญขึ้นหรือดีขึ้นทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ จึงจะเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ ทำให้ผู้ได้รับการพัฒนาเป็นคนเจริญ ดังที่นิยมเรียกกันในทางโลกว่า อารยชน เพราะชีวิตประกอบ

ด้วยส่วนสำคัญทั้งสองส่วนนี้ ฉะนั้นหากชีวิตขาดหรือด้อยในส่วนใดส่วนหนึ่งไป ก็เรียกไม่ได้ว่าเป็นชีวิตที่ดีหรือชีวิตที่สมบูรณ์²

"พัฒนา" หรือ พัฒนา ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า development ซึ่งหมายถึง การทำให้เกิดการวิวัฒนาการขึ้น กล่าวง่าย ๆ ก็คือ การปรับปรุงส่งเสริมให้ดีขึ้น ทำให้เกิดความเจริญขึ้น หรือการเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การเปลี่ยนของเก่าที่ล้าสมัยมาเป็นของใหม่ให้ดีขึ้น แต่ถ้าของเก่าที่ด้อยอยู่แล้ว ก็สนับสนุนให้ดียิ่งขึ้นไปอีก ไม่ใช่จะเปลี่ยนแปลงเสียทั้งหมดเลยทีเดียว เพราะการพัฒนาที่ว่านี้ คำนึงถึงหรือยึดหลักความเป็นอยู่และความต้องการของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ เช่นนี้ การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความคิดของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เกื้อ วงศ์บุญสิน³ ได้รวบรวมความหมายของ "การพัฒนา" ไว้ รวม 9 ความหมาย แต่จะขอหยิบยกมาสัก 2-3 ประการ ดังนี้

1. การพัฒนา คือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยการเร่งรัดให้ผลผลิตรวมของชาติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นกระบวนการที่ส่งผลให้ระดับรายได้โดยเฉลี่ยของบุคคลสูงขึ้น และประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในทางเศรษฐกิจ
2. การพัฒนา คือ กระบวนการหลายมิติ ซึ่งประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางสังคม ทำที่ของประชาชน สถาบันต่าง ๆ ของชาติ การเร่งรัดความเจริญเติบโต การลดความไม่เท่าเทียมกันและขจัดความยากจน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงระบบสังคมทั้งระบบ และมุ่งสู่การสนองความต้องการพื้นฐานของปัจเจกชนและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เป็นภารกิจ

²สมพร เทพสิทธิ์ธา, การพัฒนาแบบยั่งยืน (กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์ 2536), หน้า 1-3.

³เกื้อ วงศ์บุญสิน, "แนวความคิดว่าด้วยการพัฒนา" วารสารประชากรศาสตร์ ปีที่ 5 (มีนาคม 2532).

ออกจากสภาพชีวิตที่ไม่น่าพึงพอใจ ไปสู่สภาพชีวิตที่ดีกว่า ทั้งในด้านวัตถุและความรู้สึกนึกคิด (แนวความคิดว่าด้วยการพัฒนาโดยเน้นเรื่องความต้องการพื้นฐาน)

3. การพัฒนา ในทางวัฒนธรรมแล้ว หมายถึง การสร้างความรู้สึกใหม่ว่าตน เป็นชาติ มีความเชื่อมั่น และพร้อมที่จะทำทุกอย่างโดยเสียสละเพื่อประชาชนชาติของตน

เราอาจจำแนกความหมายของการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ได้ 2 ประเภท กล่าวคือ การพัฒนาในความหมายดั้งเดิม และการพัฒนาในความหมายใหม่

1. การพัฒนาในความหมายดั้งเดิม (ค.ศ. 1950-1960) มีความหมายไปในแง่ของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความเฉลี่ยกระจาย เป็นการค้าในอาคารสร้างเสถียรภาพ ความสามารถของระบบเศรษฐกิจที่มีการเจริญเติบโต โดยใช้ผลผลิตมวลรวมของชาติเป็นตัววัด และรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรโดยมุ่งการขยายผลผลิตให้ได้อัตราเร็วว่าการเพิ่มของประชากร มุ่งเน้นการวางแผนโครงสร้างการผลิตและการมีงานทำทางการเกษตรลดลง ขณะที่อุตสาหกรรมประกอบการและอุตสาหกรรมบริการมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ในลักษณะการกระจายไปในพื้นที่ต่าง ๆ มีการเตรียมการโดยเน้นการส่งออก การลงทุนและความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยที่ความเฉลี่ยกระจาย เป็นการเพิ่มอัตราความเสมอภาคของสังคมภายใต้อัตราการเจริญเติบโต ซึ่งจะต้องควบคู่กับมาตรฐานการครองชีพที่มุ่งแก้ไขความยากจน ความไม่เสมอภาค การกระจายรายได้และการว่างงาน

แนวความคิดพื้นฐานและความหมายของการพัฒนาแบบดั้งเดิมนั้น เป็นลักษณะของการกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน โดยมีลักษณะของการระดมทุนในเชิงมหภาคและจุลภาค ปัญหาที่เกิดขึ้นจากแนวทางการพัฒนาดังกล่าว พบว่า ประสบความสำเร็จเหลือในประเทศที่กำลังพัฒนา ทำให้เกิดปัญหาความไร้ประสิทธิภาพของการจัดสรรทรัพยากร การระดมทุน และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาแนวใหม่ ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างการพัฒนาและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกัน (participation)

2. การพัฒนาในความหมายใหม่ (ค.ศ. 1970 เป็นต้นไป) มีความหมายในแง่ของการปลดปล่อยการแสวงหาปรัชญาแบบมนุษย์นิยมเน้นค่านิยมทางคุณธรรม ในการยกย่องค่าของคน

โอกาสความเสมอภาค การมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเอง โดยประชาชนเป็นผู้กำหนดเอง ทั้งนี้ การพัฒนามุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม ทัศนคติของประชาชนควบคู่กับการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การลดความไม่เสมอภาค และขจัดความยากจน โดยปรับตัวให้สมดุลย์เหมาะสม

จุดเริ่มต้นที่สำคัญมาจากข้อเสนอของ Dudley Seers ซึ่งเห็นว่าการพัฒนาเป็นการสร้างภาวะการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างบุคลิกภาพของมนุษย์ให้ดีขึ้น โดยเน้นว่าการพัฒนาที่ดีนั้นต้องเป็นการปรับปรุงคุณภาพของชีวิตมนุษย์ (Quality of Life) และปัจจุบันหลาย ๆ ประเทศ ได้นำแนวความคิดนี้มาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งรวมทั้งประเทศไทย นอกจากนี้ ยังมีผู้มองความหมายของการพัฒนาในทัศนะที่แตกต่างกันออกไป เช่น มองไปที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดั่งมีองค์การของประชาชาติกำหนดความนิยามในทศวรรษที่ 1970 ว่า หมายถึง "ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม" ตลอดจนถึงการที่ค่านิยมเกี่ยวกับจริยธรรม (ethical values) ว่าประเด็นการพัฒนานั้นเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่มนุษย์ และค่านิยมด้านจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดในสังคมมนุษย์⁴

การพัฒนาในความหมายใหม่ เป็นการให้ความสำคัญแก่สังคม โดยเฉพาะความสามารถของมนุษย์และความสามารถในการพึ่งตนเอง และการประสานงานซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความเท่าเทียมและความเสมอภาคในสังคม ดังนั้น การพัฒนาในความหมายใหม่จึงมุ่งเน้นที่ประชาชนผู้ขาดศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (Self-reliance) ในภาคชนบท

ปัจจุบันคำว่า "พัฒนา" ได้กลายเป็นคำที่นิยมแพร่หลายอย่างยิ่ง การจะทำอะไรหรือวางโครงการใด โดยมิได้ใช้คำว่า "พัฒนา" รวมอยู่ด้วย ก็จะไม่ค่อยทันสมัย หรือออกจะขาดความสำคัญไปสักหน่อยก็ว่าได้ จนดูเหมือนว่าจะเป็นคำอธิบายความเจริญก้าวหน้าอันพึง

---

⁴วิชัย รูปขำดี, นโยบายและการวางแผน, เอกสารประกอบการสอนวิชาพื้นฐานนโยบายสังคมและการวางแผน คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2532, หน้า 10.

ประสงค์ในเรื่องที่กล่าวได้เสมอ ซึ่งโดยแท้จริงแล้วการพัฒนาโดยเฉพาะการพัฒนาประเทศนั้น มีผลกระทบต่อสังคมทั้งด้านที่เป็นบวกและด้านที่เป็นลบ กล่าวคือ ได้ก่อให้เกิดผลที่น่าพอใจ และก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาอีกหลายประการ ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้ทฤษฎีวิชาการพัฒนาเห็น ข้อบกพร่องของแนวความคิดการพัฒนาประเทศที่กำหนดไว้แต่เดิม และมุ่งแสวงหาความหมาย แนวทางและวิธีการใหม่ ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่มีอยู่เดิม ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้แนว ความคิดในการพัฒนาแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากในระยะแรก ๆ ของการนำแนวคิดในการพัฒนาประเทศมาใช้ เป็นที่เข้าใจกันว่า การพัฒนา คือ การสร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) ต่อมาเมื่อพบว่าความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวม มิใช่สิ่งที่พึงปรารถนาของสังคมเพียงอย่างเดียว จึงก่อให้เกิด การแสวงหาความหมายใหม่ ๆ ว่า การพัฒนานั้นแท้ที่จริงมิใช่สูตรสำเร็จ และเป็นคำตอบของ ความปรารถนาที่น่าพอใจเสมอไป เมื่อเป็นเช่นนี้ การพัฒนาจึงเป็นเพียงแนวความคิดเชิง บัณฑิตาน⁵ (normative concept) ที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรปัจจัยต่าง ๆ ของสังคม ดังนั้นใน การพัฒนาประเทศการกำหนดความหมายของการพัฒนาก็ดี เป้าหมายของการพัฒนาก็ดี แนวทาง ปฏิบัติที่ดี หรือเครื่องชี้วัดของการพัฒนาก็ดี สิ่งเหล่านี้ย่อมกำหนดจากการตัดสินใจเลือกที่มี คำนึงเป็นพื้นฐานในการกำหนดทั้งสิ้น

การพัฒนานั้น มีจุดมุ่งหมายใหญ่ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประการคือ

1. การพัฒนาด้านวัตถุ ให้มีความเจริญตามสมควรแก่สภาพของท้องถิ่น เพื่อส่งเสริม ให้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ถ้าวรวัตถุให้มีความทันสมัยและได้รับความสะดวกสบายขึ้น เช่น การขนส่งการคมนาคม ตึกอาคารที่ทันสมัยและสวยงาม โรงงานอุตสาหกรรม โรงไฟฟ้า ศูนย์การค้า เชื้อนชลประทาน สนามบิน โรงแรม สถานบริการ รวมทั้งเทคโนโลยีสมัยใหม่ และ เครื่องมืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น

⁵ริชชี่ รูปชาติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

2. การพัฒนาด้านจิตใจ มุ่งที่จะให้การศึกษาอบรมประชาชน (นอกหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ) ให้เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองดี รู้สึกเสียสละสร้างสาธารณประโยชน์ ใฝ่การพัฒนา รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รู้จักใช้ความคิดริเริ่มในการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาลังคม มีคุณธรรม ขยันอย่างฉลาดปราศจากอบายมุข มีความรับผิดชอบ รักสามัคคี ร่วมกันพัฒนาครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในอันที่จะยังความผาสุกให้แก่ประชาชน ฯลฯ เป็นต้น

การพัฒนาที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงมีความหมายอนุโลมตามคำจำกัดความและคำอธิบายดังกล่าวข้างต้น

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอุดมการณ์

คำว่า "อุดมการณ์" หรือ "ideology" เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายและมักนำไปประกอบกับการเมือง ที่เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง สำหรับบุคคลก็อาจจะมีอุดมการณ์ ซึ่งเรียกว่า อุดมการณ์แห่งชีวิต ได้มีผู้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของคำว่า "อุดมการณ์" ไว้แตกต่างกัน ดังนี้

1. กระทบ หองธรรมชาติ ให้ความหมายว่า อุดมการณ์ หมายถึง ระบบความคิดที่อธิบายถึงความเป็นมาของสภาพทางสังคมในอดีตและปัจจุบัน โดยเสนอวิธีการที่จะทำให้มนุษย์ในสังคม หลุดพ้นจากสภาวะ ที่ไม่พึงปรารถนา ในปัจจุบัน เพื่อไปสู่สภาวะที่ดีเลิศในอนาคต⁶
2. ลีขิต ซีรเวคิน ให้ความหมายว่า อุดมการณ์ หมายถึง แนวความคิดที่อธิบายถึงความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ในอดีต สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต วางแนวทางประพฤติปฏิบัติสำหรับสมาชิกในปัจจุบัน และสำหรับบรรลุถึงความมุ่งหมายในอนาคต

---

⁶กระทบ หองธรรมชาติ, การเมืองและประชาธิปไตยของไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญผล, 2519), หน้า 144.

พร้อมทั้งให้ความหมายแก่ชีวิต แก่ความประพฤติ และความสัมพันธ์ ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบสังคมทั้งหมด⁷

3. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความหมายว่า อุดมการณ์ หมายถึง ทฤษฎีที่แจกแจงแยกแยะแนวความคิด ความเชื่ออันมีแบบแผน ซึ่งมุ่งอธิบายสถานการณ์ในสังคม ทั้งที่เป็นมาในอดีตที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบันและที่เป็นไปในอนาคต⁸

4. Karl Mannheim ให้ความหมายว่า อุดมการณ์ หมายถึง เครื่องมือของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล 2 ฝ่าย ที่มุ่งโต้แย้งหลักการของศัตรูฝ่ายตรงข้าม โดยเชื่อว่าอุดมการณ์อีกฝ่ายหนึ่งนั้นไม่มีรากฐานมาจากผลประโยชน์ ทางสังคมของกลุ่มชนนั้น⁹

5. Carl J. Friedrich และ Z.L. Brezinski ให้ความหมายว่า อุดมการณ์ หมายถึง แนวความคิดที่มีความคงเส้นคงวอันเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติว่าทำอะไรจึงจะเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปสังคมขึ้นใหม่ โดยมีการวิจารณ์สังคมที่กำลังเป็นอยู่ หรือที่เป็นมาแล้วในอดีต ว่ามีความผิดพลาดไม่ตัวอย่างใดโดยละเอียด¹⁰

6. ณัฐพล ชันธโชย ให้ความหมายว่า อุดมการณ์ หมายถึง สหิความเชื่ออันเป็นที่ยอมรับรับถือ และปฏิบัติร่วมกันของบุคคล (institutionalized set of beliefs) ความเชื่อดังกล่าวอาจเป็นความเชื่อในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างคนกับสังคม หรือความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาลก็ได้ โดยเป็นความเชื่อที่มีต่อสภาพความเป็นจริง (reality) ซึ่งความเชื่อนั้นอาจไม่ใช่ข้อเท็จจริง (fact) และก็ไม่จำเป็นต้องถูกต้องตามหลักเหตุผลหรือความเป็นจริงเสมอไป แต่ตามทัศนภาพ (point of view) ของบุคคลผู้มีความเชื่อนั้นถือว่าเป็นความ

⁷ลิขิต ธีรเวคิน, "อุดมการณ์ทางการเมืองและการพัฒนาประเทศ" ใน อุดมการณ์กับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 120.

⁸ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "อุดมการณ์ทางการเมืองของไทย" ใน เรื่องเดียวกัน หน้า 13.

⁹Karl Mannheim, Ideology and Utopia, transtated by Louis Wirth and Edward Shils (New York : Harcourt, Brace & World, Inc., 1939), pp. 55-87.

¹⁰Carl J. Friedrich and Z.L. Brezinski, Totalitarian Dictatorship and Autocraey (Cambridge : Harvard University Press, 1956), p. 74

จริง หรือเชื่อว่าควรจะเป็นความจริง นอกจากนั้น เมื่อกล่าวถึงอุดมการณ์ของบุคคล เราอาจหมายถึง อุดมการณ์โดยส่วนรวม (total ideology) หรืออุดมการณ์ในเรื่องต่าง ๆ แต่ละเรื่อง เช่น ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ชนกลุ่มน้อย เป็นต้น¹¹

7. อุทัย พิรัฐโต ให้ความหมายว่า อุดมการณ์ หมายถึง ระบบความคิดหรือความเชื่อของคนที่รวมกันเข้าเป็นระบบ ที่บุคคลยึดถือเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต¹²

8. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า อุดมการณ์ หมายถึง อุดมคติอันสูงส่งที่มุ่งใจมนุษย์ให้พยายามบรรลุถึง¹³

จากการให้ความหมายของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่า อุดมการณ์ หมายถึง ระบบความคิดหรือความเชื่อที่อธิบายถึงสภาพทางสังคมในอดีตและปัจจุบันอย่างมีระเบียบแบบแผน เพื่อที่จะเป็นลึกลงใจให้มนุษย์พยายามบรรลุถึงสภาวะที่ดีเลิศในอนาคต ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงอุดมการณ์ ย่อมมีความหมายที่แสดงออกถึงคุณค่าความดีงาม หรือการอันควรปฏิบัติที่มนุษย์ถือว่า เป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน และสามารถกระทำให้บรรลุถึงได้ De Toqueville นักรัฐศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของฝรั่งเศสกล่าวว่า "หากปราศจากอุดมการณ์เสียแล้ว สังคมก็มีอาจดำรงอยู่หรือเติบโตต่อไปได้ เพราะเหตุว่า เมื่อมนุษย์ไม่มีความเชื่อมั่นร่วมกันในความคิดอันใดอันหนึ่ง มนุษย์ก็ไม่อาจดำเนินการใด ๆ ร่วมกันได้ เมื่อขาดพฤติกรรมดังกล่าวมาแล้วมนุษย์จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้ แต่ก็ประสาธจากสิ่งที่ยึดมั่นกันว่า "สังคม"

คุณลักษณะของอุดมการณ์

อุดมการณ์ เป็นระบบความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตและสังคม อุดมการณ์ที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน จะช่วยผนึกประชาชน กลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และวางแบบแผนความประพฤติ

¹¹รัฐพล ชันไชย, "อุดมการณ์ประชาธิปไตยของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร", วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 หน้า 154.

¹²อุทัย พิรัฐโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2526) หน้า 111.

¹³พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 911.

ปฏิบัติให้แก่ประชาชน ถ้าประชาชนได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามอุดมการณ์นั้น อุดมการณ์นั้น จะกลายเป็นอุดมการณ์ของสังคมนั้นในที่สุด อุดมการณ์จึงมีคุณลักษณะหลายประการ ต่อสังคมดังนี้

1. อุดมการณ์ มีบทบาทในการผูกพันชนในชาติเข้าด้วยกัน ความคิด ความเชื่อในรูปของอุดมการณ์เอง อาจเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดการเห็นพ้องต้องกัน ภายในรัฐ ๆ หนึ่งได้
2. อุดมการณ์ ช่วยให้เกิดความสนใจในสังคมสำนึกถึงความสัมพันธ์ของเขาในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง กับสภาพแวดล้อม อันจะก่อให้เกิดความมุ่งมาดปรารถนา ที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมหรือสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น
3. อุดมการณ์ จะชี้ให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของสังคมปัจจุบันและแนวทางสำหรับชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต ซึ่งมีลักษณะ เป็นอุดมคติ
4. อุดมการณ์ สามารถทำให้สังคมที่เฉื่อยชา พัฒนาเป็นสังคมที่มีพลังผลักดันภายใน สามารถปรับตัวให้เข้ากับกาลเวลาและสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง
5. อุดมการณ์ มีเหตุผลอ้างอิง สำหรับความประพฤติและปฏิบัติประจำวันของมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่ความยุติธรรมทางสังคม พร้อมทั้งกำหนดบทบาท และสิทธิของบุคคลในสังคมไว้ด้วย
6. อุดมการณ์ ทำให้มวลสมาชิกยอมรับในระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมภายในประเทศ
7. อุดมการณ์ นำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
8. อุดมการณ์ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลจูงใจให้ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อก้าวไปสู่ภาวะที่ดีเลิศ หรือดเว้นการกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะเป็นอุปสรรคขัดขวาง ต่อการไปสู่ภาวะที่ดีเลิศนั้น

โดยสรุปแล้ว อุดมการณ์ มีลักษณะพิเศษตรงที่เป็นระบบความเชื่อ ที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน จากกลุ่มชนในสังคม ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่มีความสำคัญ ต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชน โดยสามารถเป็นหลักการที่คนหันเข้ามาและอาศัยเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติและดำเนินชีวิตประจำวัน ระบบความเชื่อที่ว่ามีจึงมีส่วนช่วยในการยึดเหนี่ยวกลุ่มคนเข้าด้วยกัน หรือช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้คนหันมาใช้เป็นข้ออ้างในการทำกิจการต่าง ๆ ได้

การก่อรูปของอุดมการณ์

อุดมการณ์ ในฐานะที่เป็นระบบความเชื่อนี้เกิดขึ้นได้ 3 ทางใหญ่ ๆ คือ

แนวทางแรก อุดมการณ์ ที่เกิดจากการได้รับการสั่งสอน อบรม ถ่ายทอดทีละน้อย จากชนกลุ่มน้อยไปสู่ชนอีกกลุ่มหนึ่ง การก่อรูปของอุดมการณ์แบบนี้ มีลักษณะ เป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่มีการชี้นำที่แน่นอน บล่อยให้พลังทางสังคมของสถาบันทางสังคม และการเมือง ส่งอิทธิพล ต่อสมาชิกในสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป

แนวทางที่สอง อุดมการณ์ เกิดการบิดเบือนความเชื่อขึ้น อย่างมีระบบด้วยการวางแผน และควบคุมการถ่ายทอด ระบบความเชื่อขึ้น อุดมการณ์แบบนี้มีลักษณะ เป็นไปโดยมีการกำหนด มาตรการควบคุมระบบความเชื่อ ที่สถาบันสังคมจะถ่ายทอดไปยังสมาชิกของสังคม อย่างเป็น เอกภาพ และมีทิศทางที่แน่นอน

แนวทางที่สาม อุดมการณ์ เกิดจากความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจ การเมือง และ สังคม ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุอะไร ก็จะมีคนในสังคมนั้นคิดที่จะปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น โดยแสวงหา แนวทางใดทางหนึ่ง เป็นเส้นทางแห่งการบรรลุเป้าหมาย คือสังคมที่ดี เมื่อมีการสร้างสรรค์ ระบบความเชื่อแล้ว บุคคลกลุ่มดังกล่าว จะมีการเผยแพร่ออกไปให้สมาชิกของสังคม ได้ยอมรับ ไว้เพื่อที่จะได้อุทิศร่างกายและแรงใจ ในการพัฒนาประเทศต่อไป เพราะในสภาพสังคมที่เสื่อม โทรมสมาชิกของสังคมต่างเอาตัวรอด และไม่ค่อยจะคิดถึงผู้อื่น การเผยแพร่อุดมการณ์จึงเป็นสิ่ง จำเป็น เพราะอุดมการณ์มีบทบาทสำคัญ หรือมีอิทธิพลในการชักจูงใจให้ประชาชนหมั่นก้าลังกัน เข้าต่อสู้ต่ออุปสรรคทั้งปวงของสังคม เพื่อก้าวไปสู่สังคม ที่เท่าเทียมกันและที่เห็นแก่ประโยชน์ ส่วนรวม

จากแนวความคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับอุดมการณ์ที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถอธิบายความ หมายของอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ในเชิงทฤษฎีได้ ดังนี้

อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง หมายถึง ระบบความเชื่อที่ชี้ให้เห็นว่า สภาพ
 การพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบัน มีความบกพร่อง เพราะเป็นการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจมุ่งด้านวัตถุ
 นำหน้าจิตใจ ทำให้การพัฒนาประเทศประสบความสำเร็จเฉพาะด้านเศรษฐกิจอย่างชั่วคราว
 ถ้าการพัฒนาประเทศใช้หลักดุลยภาพ จะทำให้มีการพัฒนาทางจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจควบคู่
 กันไป โดยมีจิตใจนำหน้าเศรษฐกิจ การพัฒนาประเทศในลักษณะนี้จะประสบความสำเร็จทุกด้าน
 อย่างถาวร คือจะสร้างสรรค์ให้แผ่นดินไทยเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรม หรือทางวัตถุ
 และจิตใจ เป็นแผ่นดินที่ประชาชนอยู่ในศีลธรรม มีความร่มเย็นเป็นสุข สังคมมีความสงบเรียบร้อย
 ประชาชนมีเสรีภาพ ประเทศชาติมีความสมบูรณ์พูนสุข เจริญรุ่งเรืองทั้งทางเศรษฐกิจ อุดมการณ์นี้จึง
 มุ่งเพื่อต้องการทำให้คนไทยพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาวัตถุ¹⁴

แนวความคิดการพัฒนาแบบสมดุลย์

การศึกษาการพัฒนาหมู่บ้านตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นการวิจัย
 การพัฒนาหมู่บ้านด้วยอุดมการณ์พัฒนาระดับชาติ ด้วยความเชื่อที่ว่า สภาพทางสังคมที่เกิดจาก
 การพัฒนาหมู่บ้านในอดีตที่ผ่านมา มีความผิดพลาด ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายในปัจจุบัน
 ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การพัฒนาประเทศในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา ได้ให้
 ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก มุ่งเน้นการพัฒนาที่มีเศรษฐกิจนำหน้า ทำให้
 การพัฒนาหมู่บ้านมีความเจริญเฉพาะด้านเศรษฐกิจอย่างชั่วคราว อีกทั้งไม่เห็นความสำคัญของ
 การพัฒนา "คน" หรือ การพัฒนาจิตใจ จึงไม่สามารถพัฒนาหมู่บ้านให้ประสบความสำเร็จได้
 อย่างสมบูรณ์

เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่เราต้องการเห็นการพัฒนาหมู่บ้านเป็นไปอย่างมั่นคงถาวรก็ไม่
 อาจจะเป็นจริงได้ นอกเสียจากการพัฒนาที่ใช้หลักดุลยภาพ หรือการพัฒนาตามอุดมการณ์
 แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง นั่นคือ จะต้องมีการพัฒนาใน 3 ด้าน อย่างสมดุล และผสมผสาน

¹⁴ศูนย์ส่งเสริมและประสานการเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง,
อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง นโยบายและแนวการปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ : บริษัทศตวรรษ
 พาเวอร์พอยท์ จำกัด, 2529), หน้า 4-6.

ทั้งการพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ตามคำขวัญที่ว่า "เร่งพัฒนาจิต คิดพัฒนาสังคม ระดมพัฒนาเศรษฐกิจ โดยถือการพัฒนาจิตใจเป็นรากฐานที่สำคัญ ซึ่งอาจเขียนเป็นรูปสามเหลี่ยมได้ดังนี้¹⁵

การพัฒนาหมู่บ้านในลักษณะนี้ จึงเป็นความหวังที่จะนำความสำเร็จอย่างมั่นคงถาวร มาสู่ประชาชนในหมู่บ้าน ได้พบกับความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม สภาพปัญหาในอดีต ก็จะถูกขจัดให้หมดสิ้นไปได้ในที่สุด สภาพการพัฒนาหมู่บ้าน ก็จะได้รับพัฒนาที่มั่นคง ต่อเนื่อง และยั่งยืนในทุกด้าน ทั้งนี้ การพัฒนาดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็โดยประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน มีความศรัทธาในอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และยึดมั่นเป็นธงชัยหรือเป้าหมายของการพัฒนา เป็นทั้งอุดมการณ์ชีวิต และอุดมการณ์ชาติ

เป็นอุดมการณ์ชีวิต เพราะเป็นอุดมการณ์ที่เริ่มต้นจากการสำรวจตนเองพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจของคนแต่ละคนก่อน เพราะใจเป็นพื้นฐาน ใจเป็นประธาน เมื่อสามารถพัฒนาจิตใจตนเองได้ระดับหนึ่งแล้ว ก็จะเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคม นอกตัวเรา นำไปสู่การพัฒนาในส่วนอื่น ๆ¹⁶

¹⁵สมพร เทพสิทธิ์า, การพัฒนาเศรษฐกิจตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง (กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, 2533) หน้า 7.

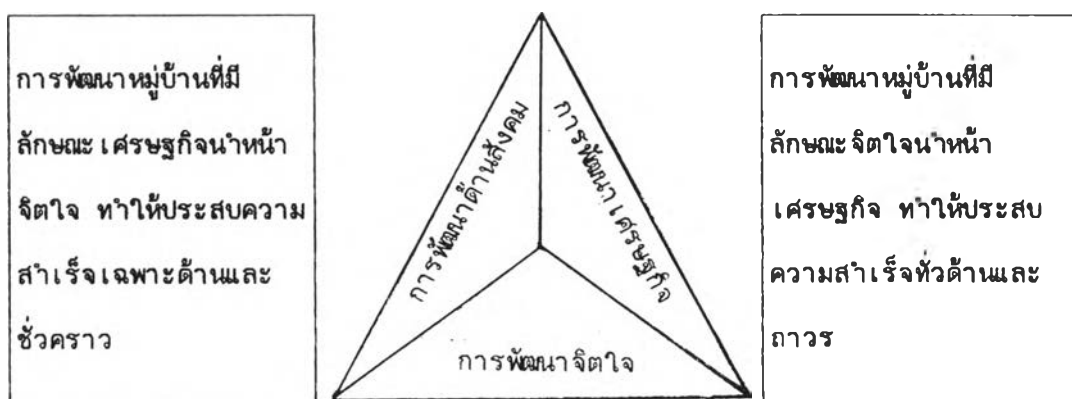
¹⁶กระมล ทองธรรมชาติ, "การพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง" บรรยายในการจัดสัมมนา เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2529 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล

การพัฒนาแบบสมดุล หมายถึง การพัฒนาโดยใช้หลักการพัฒนาจิตใจ สังคม และ เศรษฐกิจควบคู่กันไป ซึ่งถือเป็นแนวทางของการพัฒนาหมู่บ้านตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง โดยอาจเขียนเป็นตัวแบบได้ดังนี้

การพัฒนาก่อนอุดมการณ์
แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

แนวทาง

การพัฒนาตามอุดมการณ์
แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

ลักษณะทั้งด้านของการพัฒนาหมู่บ้านตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นการพัฒนาหมู่บ้านที่ใช้หลักดุลยภาพ คือ ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านทั้งด้านจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างยั่งยืน กล่าวคือ

1. การพัฒนาจิตใจ มีขอบเขตครอบคลุมถึง¹⁷

1.1 การมีจริยธรรม โดยยึดถือหลักคำสอนที่ว่าด้วยความประพฤติ เป็นหลัก สำหรับปฏิบัติตนให้ถูกต้องทั้งทางโลก และทางธรรมตามศาสนธรรมในทุกศาสนา เช่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน สดละการดื่มน้ำเมา การเสพสิ่งเสพติดให้โทษ และการเล่นการพนัน การพูดและกระทำด้วยความจริงใจและซื่อสัตย์ เป็นต้น

¹⁷รายละเอียดโปรดดู ธรรมนูญ ท้องถิ่นชาติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-33.

1.2 การมีวัฒนธรรม คือ การมีแบบอย่างการดำรงชีวิตที่ดี ร่วมมือกันอนุรักษ์ และประพฤติปฏิบัติตามครรลองของวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่น ศรัทธา ยึดมั่น และ ร่วมงานในวันและกิจกรรมสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และมีความสำนึกในความเป็น ไทย รักไทย นิยมไทย

1.3 การมีจิตใจไม่พัฒนา คือ การมีความรักในการพัฒนา เพื่อให้เกิดความ เจริญก้าวหน้าแก่ทุกฝ่าย มีความมุ่งมั่นเอาใจใส่ไตร่ตรองที่จะพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ไม่หาความรู้ ทักษะ เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตอยู่ตลอดเวลา และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

2. การพัฒนาสังคม มีขอบเขตครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตในครอบครัวรู้จักป้องกัน และรักษาสุขภาพ พละนาามัย ให้ร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัย ดำเนินการตามโครงการ วางแผนครอบครัว และจัดบ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อย และสิ่งสำคัญคือ การสร้างความสำนึก เกี่ยวกับหลักประชาธิปไตยพื้นฐาน 9 ประการ คือ

- 2.1 นิยมประชาธิปไตย
- 2.2 พร้อมใจในการริเริ่ม
- 2.3 ส่งเสริมการร่วมมือ
- 2.4 ยึดถือการประสานประโยชน์ชุมชน
- 2.5 ผูกพันการแก้ปัญหา
- 2.6 รักษาหน้าที่ เสรีภาพและสิทธิ
- 2.7 มีสติในการพึ่งตนเอง
- 2.8 เป็นกันเองฉันท์ญาติมิตร
- 2.9 ตั้งจิตอยู่ในคุณธรรม

3. การพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นการพัฒนาเพื่อให้แต่ละครอบครัวในหมู่บ้านพอกินพอใช้ มีที่อยู่อาศัยที่มีความปลอดภัย มีอาชีพที่ให้รายได้เพียงพอแก่การเลี้ยงครอบครัว ไปจนถึงการกินดี อยู่ดี และมีศรีสุข โดยใช้วิธีดังนี้

3.1 การช่วยเหลือตนเอง คือ การพึ่งตนเองด้วยการประกอบสัมมาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้วิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยีที่เหมาะสมและพัฒนาผลผลิต รวมทั้งช่วยกันสร้างท้องถิ่นให้อยู่ได้ ไม่อพยพหลบย้ายไปอยู่ถิ่นอื่น

3.2 การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการใช้หลักสหกรณ์ มีน้ำใจ ความสามารถ และรูปแบบวิธีการในการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ สอดคล้องกับระบบบริหารงานของหมู่บ้าน และตำบล การร่วมมือกันแก้ปัญหาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ไม่โกงไม่เอาเปรียบผู้อื่น และไม่สร้างปัญหา ด้านเศรษฐกิจให้กับตนเองและสังคม จัดให้มีกิจกรรมสหกรณ์และพัฒนากิจกรรมสหกรณ์ โดยเฉพาะกิจกรรมสหกรณ์เพื่อส่งเสริมการผลิต และการขาย

3.3 การดำรงชีวิตอย่างประหยัด และ เรียบง่าย รู้จักประมาณ มีการเก็บหอม รอมริบ ไม่สุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินตัว กินอยู่และแต่งกายอย่างประหยัด เรียบง่าย ถูกสุขลักษณะ และเป็นไปตามความเหมาะสม มีกิจกรรมสหกรณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตครอบครัวและการอาชีพ

การพัฒนาหมู่บ้านที่ครบหลักการพัฒนาทั้ง 3 ด้านแล้ว จะทำให้เกิดสภาวะดุลยภาพ คือ ไม่ให้เน้นหนักการพัฒนาไปด้านใดด้านหนึ่ง การพัฒนาหมู่บ้านก็จะมีลักษณะยั่งยืนถาวร เพราะเมื่อชาวบ้านมีจิตใจและประพฤติปฏิบัติตนด้วยการมีจริยธรรม วัฒนธรรม ไม่การพัฒนา และการแสวงหาความรู้แล้ว กลุ่มสังคมจะเข้มแข็ง และได้รับการพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้องพึงประสงค์ พลังทางกลุ่มสังคมก็จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจของหมู่บ้านจะติดตามมาโดยลำดับ

การพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

ในทางทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งได้กล่าวแล้วนั้น อาจแบ่งกลุ่มที่มีแนวความคิดในการพัฒนาออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มที่มองด้านเศรษฐศาสตร์และความทันสมัย เป้าหมายของการพัฒนาจะมุ่งเน้นอยู่ที่อัตราการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มแรกนี้ให้ความสำคัญที่วัตถุโดยใช้วิธีเลียนแบบ และพึ่งพา

2. กลุ่มที่ให้ความสำคัญของการพัฒนาสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความยุติธรรม ความสงบสุข และเสมอภาคในสังคม ให้ความสำคัญกับคน ถือว่าคนเป็นปัจจัยชี้ขาดในการพัฒนาประเทศ โดยใช้วิธีการพัฒนาคนเพื่อให้พึ่งตนเอง

อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นอุดมการณ์พัฒนาตามแนวทฤษฎีของกลุ่มหลัง ซึ่งเกิดขึ้นจากผลสะท้อนของผลการพัฒนาประเทศไทยในอดีตที่ดำเนินการตามแนวคิดและทฤษฎีของกลุ่มแรก จากช่วงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-4 หรือประมาณปี พ.ศ. 2504-2524 ผลการพัฒนาประเทศไทยในช่วงดังกล่าว หากพิจารณาในแง่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และความทันสมัยทางวัตถุแล้วนับว่าประสบความสำเร็จอย่างสูง รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวขยายตัวเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยถึงกว่าร้อยละ 7 ต่อปี เกิดภาวะทันสมัยขึ้นอย่างมากมาย แต่ก็ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างประชาชนในชนบทและในเมือง และยังมีปัญหาอื่น ๆ ในชนบทติดตามมา เช่น ปัญหาการตลาด ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติดให้โทษ ปัญหาว่างงาน ละทิ้งที่ดินทำกิน และติดอบายมุข ฯลฯ ซึ่งได้มีนักวิชาการและนักพัฒนาที่ตระหนักในภาระที่จะแก้ปัญหาบ้านเมืองกลุ่มหนึ่งพยายามผลักดันแนวคิดและวิธีการของกลุ่มหลังมาใช้ในการพัฒนาบ้านเมือง จนกระทั่งทำให้รัฐบาลเห็นว่า การพัฒนาที่สมบูรณ์จะต้องพัฒนาคนด้วย จึงกำหนดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) อันเป็นจุดเริ่มของโครงการคุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ และในแผนฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ก็ได้ระบุเรื่องการพัฒนาจิตใจไว้อย่างชัดเจน ในแผนงานพัฒนาจิตใจและวัฒนธรรม โดยพิจารณาเห็นว่าการพัฒนาเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของคนในสังคมนั้น ขึ้นอยู่กับจิตใจเป็นสำคัญ เพราะการพัฒนาใด ๆ หากใจของคนยังไม่พร้อม ย่อมไม่ประสบความสำเร็จ ดังคำกล่าวที่ว่า "จะพัฒนาอะไรก็ติด ถ้าจิตไม่พัฒนา" ในแผนฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ก็ยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเริ่มมองเห็นความจำเป็นในการกำหนดแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) โดยกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนา 3 ประการ เน้นให้เกิดความสมดุลระหว่างด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งเข้าสู่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ก็คงต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ซึ่งเกิดความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ

สิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น จึงมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยกำหนดให้การพัฒนาคนเป็น
วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนา

ประวัติความเป็นมาของอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

จุดเริ่มของอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2523¹⁸ โดย
พลโทประหยัด รอดโพธิ์ทอง อดีตรองแม่ทัพภาค 3 ได้ก่อตั้งฐานแสงเทียนขึ้นที่จังหวัดน่าน และ
ริเริ่มโครงการเหนืออยู่ดีมีสุขใน 17 จังหวัดภาคเหนือ ได้มีบทบาทผลักดันให้เกิดอุดมการณ์ร่วม
กับนักวิชาการและนักพัฒนาสังคมในสาขาต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งนักพัฒนาที่มี
ประสบการณ์ของประชาชนในชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีความคิดตรงกันว่า ต้องพัฒนา
จิตใจของคนเพื่อให้เกิดการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง จึงเกิดแนวคิดที่เรียกกันในระยะเริ่มต้นว่า
"การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่" โดย ศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ คันธเสวี เป็นผู้เสนอในนามของศูนย์
ประสานงานการพัฒนาสังคม (ศ.พส.) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี 2525 นำโดยพลโทประหยัด รอดโพธิ์ทอง
เป็นประธานศูนย์ฯ คนแรก ให้นักวิชาการ นักพัฒนาสังคม และผู้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนา
ในอาชีพและในสถาบันต่าง ๆ ได้มีโอกาสประชุมปรึกษาหารือ และสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ รวมทั้งกันแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาสังคมไทยที่เหมาะสม ก่อให้เกิดกระบวนการ
พัฒนาจิตใจอันเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคน ปลุกเร้าและปลุกฝังเสริมสร้างให้ประชาชน
มีความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม
โดยส่วนรวมขึ้น นักพัฒนาเหล่านี้เสียสละดำเนินภารกิจอยู่ในหลายพื้นที่ของไทยด้วยคำกล่าวที่ว่า

“จะปลูกพืชต้องเตรียมดิน
จะกินต้องเตรียมอาหาร
จะพัฒนาการต้องเตรียมประชาชน
จะพัฒนาคนต้องพัฒนาที่จิตใจ
จะพัฒนาใครเขาต้องพัฒนาตัวเราก่อน

¹⁸กรมการปกครอง, คู่มือวิทยากรอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2533) หน้า 2.

ผ่อนปรนสู่การพัฒนาสังคมสิ่งแวดล้อม

น้อมนำสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ

คุณภาพชีวิตคือเป้าหมายสูงสุด"¹⁹

(สามประโยคแรกเป็นแนวความคิดของ เลขาธิการศูนย์เตรียมประชาชน คือ นายแพทย์
คม ป็องซัน สองประโยคกลางเป็นแนวความคิดของ ประธานศูนย์ประสานงานการพัฒนาสังคม คือ
ศ.ดร.นิพนธ์ คันธเสวี สามประโยคสุดท้ายเป็นแนวความคิดของประธานฝ่ายฝึกอบรม ศูนย์ประสาน
งานการพัฒนาสังคม คือ นายทรงจืด พูลลาภ)

ในปี พ.ศ. 2525 พลโทประหยัด รอดโพธิ์ทอง นำคณะนักพัฒนาเยี่ยมฐานสงฆ์
และหมู่บ้านก้างปลา อำเภอมะนัง จังหวัดเลย ซึ่งนายปชา ลาภานันท์ นายอำเภอนั้น
พัฒนาจนประสบผลสำเร็จ ใช้ชื่อตอนแรกว่า "หมู่บ้านโนนฝน" ต่อมาภายหลังเปลี่ยนเป็นหมู่บ้าน
แผ่นดินทอง

จากจุดนี้เอง พลโท ประหยัด รอดโพธิ์ทอง ได้นำเสนอคณะอนุกรรมการอุดมการณ์
แห่งชาติ ซึ่งมี ศ.ดร.กระมล ทองธรรมชาติ เป็นประธานและ ดร.เย็นใจ เลหาวิช เป็น
เลขานุการ ถึงแนวคิดของการพัฒนาแบบชุมชนชีวิตใหม่

ปี พ.ศ. 2526 มีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย ในคณะกรรมการ
เอกลักษณ์ของชาติ โดยมี ศ.ดร.กระมล ทองธรรมชาติ เป็นประธาน และพลโท ประหยัด
รอดโพธิ์ทอง เป็นรองประธาน ผลักดันให้จัดตั้งอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองขึ้น โดยใช้
ประชาธิปไตยในทางปฏิบัติให้คนมีวินัย ร่วมพัฒนา และจากการสัมมนาที่ศูนย์ฝึกอบรมมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ กำแพงแสน ร่วมกับสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย จึงเกิดความคิดที่จะ
เพิ่มส่วนของการพัฒนาจิตใจเข้าไปด้วย โดยระลึกถึงพระปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ท่ามกลางพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" อันแสดงถึงพระราช

¹⁹ศูนย์ประสานงานการพัฒนาสังคม, 2526 (แผ่นพับ)

ปณิธานของพระองค์ที่จะให้คนไทยทั้งประเทศมีความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วหน้ากัน จึงได้เริ่มมาใช้ชื่อว่า "อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง" เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเน้นความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปี พ.ศ. 2527 พลเอกประจวบ สุนทรางกูร รองนายกรัฐมนตรี ได้จัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ เผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง โดยร่วมมือกับสภาสังคมสงเคราะห์ เพื่อสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินทอง

วันที่ 5 พฤษภาคม 2528 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีขอพระราชทาน น้อมนำแนวพระราชปณิธานในพระปฐมบรมราชโองการ มาเป็นอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง โดยถือเป็นอุดมการณ์ชาติ และได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 91/2528 ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 2528 แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานการเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภาครัฐและเอกชน จำนวน 49 ท่าน โดยมีอดีตรองนายกรัฐมนตรี (พลเอกประจวบ สุนทรางกูร) เป็นประธานที่ปรึกษา ศ.ดร.กระมล ทองธรรมชาติ เป็นประธานกรรมการ และพลเรือตรี ประกอบ วะสีนนท์ เป็นกรรมการและเลขานุการ

วันที่ 21 เมษายน 2530 คณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงมหาดไทยเป็นแกนกลาง รับผิดชอบการขยายผลการดำเนินงานตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ ซึ่งกระทรวงมหาดไทยมอบหมายให้กรมการปกครองเป็นหน่วยประสานงาน

วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2532 คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้วันที่ 1-7 พฤษภาคม ของทุกปี เป็นสัปดาห์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง แห่งชาติ โดยให้ทุกส่วนราชการจัดทำกิจกรรมแสดงผลงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ตามความเหมาะสม รวมทั้งเชิญชวนภาคเอกชนร่วมด้วย กับให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องรับไปพิจารณาดำเนินการและประสานงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง รวม 7 ข้อ ดังนี้

ข้อ 1 การพัฒนาตามแนวแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ต้องร่วมกันทำ ทั้งภาครัฐ และ เอกชนอย่างต่อเนื่อง โดยให้เป็นแนวนโยบายแห่งรัฐ และกำหนดไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ และทุกกระทรวงถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ

ข้อ 2 รมรณรงค์ให้มีการฝึกอบรมการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมตามหลักศาสนา ทุกหลักสูตรทุกกลุ่มคน ทั้งในหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ โดยให้กระทรวงศึกษาธิการ เป็นแกนกลางในการดำเนินงานและประสานงาน

ข้อ 3 ส่งเสริมการพัฒนาชนบทและชุมชนในเมือง โดยการรวมกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาจิตใจ สังคม และ เศรษฐกิจ รวมทั้งพัฒนาประชาธิปไตย โดยให้ กระทรวงมหาดไทยเป็นแกนกลางในการดำเนินงานและประสานงาน

ข้อ 4 ส่งเสริมและเร่งรัดการเพิ่มผลผลิตในด้านเกษตรกรรม และสร้างอาชีพ เสริม ตลอดจนการสร้างงานและตลาดเพื่อรองรับผลผลิต โดยเน้นอุตสาหกรรมเกษตร เป็นหลัก ทั้งนี้ ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นแกนกลางในการดำเนินงานและประสานงาน อย่างใกล้ชิดกับกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงอุตสาหกรรม

ข้อ 5 สร้างขีดความสามารถของประชาชนให้มีสุขภาพอนามัยดี ให้พึ่งตนเอง ในการมีและใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อการดำรงชีพและดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยให้ กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงวิทยาศาสตร์ เป็นแกนกลางประสานงานอย่างใกล้ชิดกับ กระทรวงมหาดไทย

ข้อ 6 จัดให้มีศูนย์อำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยมีคณะกรรมการประกอบด้วยภาคเอกชนและภาครัฐ โดย มีกระทรวงมหาดไทย เป็นแกนกลางในการประสานงาน

ข้อ 7 จัดให้มีการประชุมสมัชชาอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองแห่งชาติ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการพัฒนาตามแนวอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นประจำ ทุกปี โดยมีกระทรวงมหาดไทย เป็นแกนกลาง

วันที่ 2 พฤศจิกายน 2532 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ลงนามใน คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 196/2532 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการประสานงาน อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับชาติ และระดับภูมิภาค ดังนี้

(1) คณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับชาติ ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นรองประธานฯ และอธิบดีกรมการปกครอง เป็นกรรมการและเลขานุการ

(2) คณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับจังหวัด ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการ และเจ้าจังหวัดหรือผู้ตรวจการส่วนท้องถิ่น เป็นกรรมการและเลขานุการ

(3) คณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ ประกอบด้วย นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เป็นประธานกรรมการ และปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาหรือหัวหน้าส่วนราชการ (ตามที่นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเห็นสมควร) เป็นกรรมการและเลขานุการ

วันที่ 4 กันยายน 2534 นายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี ลงนามในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 252/2534 แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับชาติและระดับภูมิภาค และมีคำสั่งคณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์ฯ ระดับชาติ ที่ 1/2534 ลงวันที่ 4 กันยายน 2534 แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการขยายผลและประสานงานเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จำนวน 7 ฝ่าย ประกอบด้วย ฝ่ายนโยบายและแผน ฝ่ายส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจ ฝ่ายส่งเสริมการพัฒนาด้านสังคม ฝ่ายส่งเสริมการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ ฝ่ายจัดประชุมสัมมนาฯ และจัดสัปดาห์ฯ ฝ่ายกำหนดเกณฑ์วัดและประเมินผล และฝ่ายประชาสัมพันธ์

คณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับชาติ ได้ประชุมครั้งที่ 1/2535 เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2535 ณ ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทย โดยอดีตนายกรัฐมนตรี (นายอานันท์ ปันยารชุน) ได้มอบหมายให้อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (พลเอกอิสระพงษ์ หนูหนักดี) เป็นประธานในที่ประชุม และมีอธิบดีกรมการปกครอง (นายชูวงศ์ ฉายะบุตร) เป็นกรรมการและเลขานุการ ซึ่งผลของการประชุมสรุปได้ดังนี้

- 1) เห็นชอบแผนพัฒนาอุตสาหกรรม แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง
- 2) เห็นชอบให้การดำเนินงานตามแนวอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ได้มีกฎหมายรองรับเพื่อการพัฒนาและขยายผลตามแนวอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองอย่าง ต่อเนื่องโดยนำเสนอให้ออกเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี
- 3) เห็นชอบให้กรมการปกครองเป็นศูนย์ประสานงานการพัฒนาตามแนวอุดมการณ์ แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง โดยมีอธิบดีกรมการปกครองเป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ มีเจ้าหน้าที่รวมทั้ง งบประมาณสนับสนุน
- 4) ให้ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดิน ธรรม แผ่นดินทอง ระดับชาติ จัดทำแผนปฏิบัติการตามแผนพัฒนาอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดิน ทอง เพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบและขอรับการสนับสนุนงบประมาณ

ในการนี้ กระทรวงมหาดไทยได้เสนอเรื่องการพัฒนาตามแนวอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เพื่อให้คณะรัฐมนตรีได้โปรดพิจารณาอนุมัติ และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2535 ดังนี้

- 1) เห็นชอบแผนพัฒนาอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระยะ 9 ปี (พ.ศ. 2536-2544)
- 2) เห็นชอบแผนปฏิบัติการฯ ประจำปี 2536 ของคณะกรรมการดำเนินงาน ขยายผลและประสานงานเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 7 ฝ่าย
- 3) เห็นชอบแผนปฏิบัติการฯ ประจำปี 2536 ของศูนย์ประสานงานอุดมการณ์ แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง
- 4) เห็นชอบร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารการพัฒนา อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง พ.ศ.... ซึ่งถือเป็นองค์การในการประสานอุดมการณ์แผ่นดิน ธรรม แผ่นดินทอง ประกอบด้วย
  - 4.1) คณะกรรมการอำนวยการประสานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดิน ทองระดับชาติ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานฯ และอธิบดีกรมการปกครอง เป็นกรรมการและ เลขานุการฯ

4.2) คณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ โดยมีนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เป็นประธานฯ และปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา หรือหัวหน้าส่วนราชการ (ตามที่นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เห็นสมควร) เป็นกรรมการ และเลขานุการฯ

ทั้งนี้ ให้เพิ่มอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชนเป็นกรรมการในคณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับชาติ อีก 1 ท่าน และให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา แล้วดำเนินการต่อไปได้

5) สำหรับงบประมาณดำเนินการนั้น อนุมัติตามความเห็นสำนักงานประมาณ โดยงบประมาณประจำปี 2536 ได้ตั้งให้กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จำนวน 3,112,000 บาท ส่วนงบประมาณปีต่อ ๆ ไป ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเสนอขอตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีเป็นปี ๆ ไป

6) ส่วนอัตราเจ้าหน้าที่ที่จะปฏิบัติตามแผนงานดังกล่าว ให้กระทรวงมหาดไทย ส่งเรื่องให้ ก.พ. พิจารณาจัดสรรให้ตามความจำเป็น

วันที่ 2 เมษายน 2537 นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ได้วางระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารการพัฒนาตามแผนพัฒนาอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง พ.ศ. 2537 ให้มีคณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับชาติ เรียกโดยย่อว่า "กชช." มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ และอธิบดีกรมการปกครอง เป็นกรรมการและเลขานุการ ในระดับจังหวัด เรียกโดยย่อว่า "กชจ." มีผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานกรรมการ และให้ที่ทำการปกครองจังหวัดทำหน้าที่สำนักงานเลขานุการ กชจ. ในระดับอำเภอ เรียกโดยย่อว่า "กชอ./กชอ.กิ่งอำเภอ" มีนายอำเภอ หรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เป็นประธานกรรมการ และให้ที่ทำการปกครองอำเภอ/กิ่งอำเภอ ทำหน้าที่สำนักงานเลขานุการ กชอ. หรือ กชอ.กิ่งอำเภอ นอกจากนี้ระเบียบดังกล่าวได้กำหนด ให้ผู้ดำรงตำแหน่งดังต่อไปนี้รับผิดชอบในการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ตามกระบวนการพัฒนาที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นลำดับดังนี้

(1) ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวง ปศุศัตตกระทรวง กษจ. และ กชอ./กชอ. กิ่งอำเภอ จัดให้มีการฝึกอบรมข้าราชการในสังกัดกระทรวง จังหวัด หรืออำเภอ/กิ่งอำเภอ แล้วแต่กรณี ให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม

(2) ให้ กชจ. และ กชอ./กชอ. กิ่งอำเภอ ดำเนินการให้ข้าราชการในจังหวัด หรืออำเภอ/กิ่งอำเภอ แล้วแต่กรณี ฝึกอบรมประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนต่าง ๆ ให้เป็นผู้มีความประพฤติและปฏิบัติตนตามหลักการพัฒนาจิตใจ การพัฒนาสังคมและการพัฒนาเศรษฐกิจ และให้ประชาชนที่ได้รับการพัฒนาตามหลักการดังกล่าวไปดำเนินการพัฒนาสมาชิกในครอบครัว หมู่บ้าน และชุมชนของตนต่อไป

ทั้งนี้ให้สำนักงานเลขาธิการ กชจ. คัดเลือกหมู่บ้านชุมชนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ปีละ 5,000-8,000 หมู่บ้านหรือชุมชน ให้แล้วเสร็จภายใน พ.ศ. 2544

หลังจากที่คณะรัฐมนตรี ได้มีมติให้อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นอุดมการณ์ของชาติ และมีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ระดับชาติ และระดับภูมิภาคแล้ว ทุกจังหวัดทั่วประเทศก็ได้ดำเนินการตามคำสั่งของทางราชการอย่างกว้างขวาง และด้วยวิธีการหลากหลายในปัจจุบัน ในส่วนของกระทรวงมหาดไทยที่เป็นแกนกลางรับผิดชอบการขยายผล ได้มอบให้กรมการปกครองเป็นหน่วยประสาน โดยตั้ง "งานแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง" ขึ้นในสำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น (กองปกครองท้องถิ่นเดิม) เพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และดำเนินการตามคำสั่งของทางราชการ ตลอดทั้งเป็นแกนกลางในการประสานงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ในระดับชาติ แต่เนื่องจากงานแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง มีเจ้าหน้าที่เพียงไม่กี่คน ไม่เพียงพอกับปริมาณและคุณภาพของงานอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางลึกซึ้ง ทำให้การดำเนินงานและการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ไม่ได้รับผลสำเร็จเท่าที่ควร จึงมีผู้เสนอว่า เนื่องจากอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นอุดมการณ์ของชาติ และเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาล ที่น้อมนำมาจากพระบรมราชปณิธานในพระปฐมบรมราชโองการ สมควรอย่างยิ่งที่จะมีกองหรือกรมแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง โดยเฉพาะ

ซึ่งอาจจะต้องมีการพัฒนากระบวนการวิธีการดำเนินงานพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองให้สมบูรณ์ และเหมาะสมกับสภาวะการณ์ในปัจจุบันต่อไป

ความหมายของแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง น้อมนำมาจากพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดย "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม" เป็นที่มาของแผ่นดินธรรม และ "เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" เป็นที่มาของแผ่นดินทอง

แผ่นดินธรรม หมายถึง ดินแดนที่คนมีคุณธรรม โดยยึดหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ ประพฤติ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ระเบียบประเพณีอันดีงาม สงบร่มเย็น

แผ่นดินทอง หมายถึง ดินแดนที่ประชาชนมีเสรีภาพ ชยันประกอบอาชีพ ทำนุบำรุงแผ่นดินให้อุดมสมบูรณ์ อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

รวมความแล้ว เป็นดินแดนที่ประชาชนมีคุณภาพและคุณธรรม สร้างสรรค์แผ่นดินอันเป็นที่น่าอาศัยให้เจริญทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และการป้องกันประเทศ²⁰

ท่านพุทธทาส กล่าวว่า แผ่นดินธรรมก็คือ การที่ทุกคนทำหน้าที่ของตน ๆ โดยไม่บกพร่อง ทุกคนทำหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง นั้นจึงจะเกิดแผ่นดินธรรมขึ้นมา ก็เพราะว่า

---

²⁰กรมการปกครอง, เรื่องเดิม, หน้า 4-5.

"ธรรม" แปลว่า "หน้าที่" หน้าที่นั้นแหละคือ ธรรม ทุกคนทำหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง นั่นก็เรียกว่าเป็นการสร้างแผ่นดินธรรม²¹

อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นนามธรรมเป็นระบบความคิดที่ชี้ให้เห็นว่า สภาพการพัฒนาประเทศไทยในอดีตมีความผิดพลาดและบกพร่อง เพราะเป็นการพัฒนาที่เน้นทางด้าน เศรษฐกิจ หรือด้านวัตถุ ละเลยการพัฒนาคุณภาพกำลังคนเท่าที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะด้านจิตใจ ทำให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จเฉพาะด้านวัตถุและด้านเศรษฐกิจอย่างชั่วคราว ก่อให้เกิด ภาวะการขาดดุลภาพขึ้นในสังคมและธรรมชาติ และเป็นอุดมการณ์ที่เชื่อว่าการจะพัฒนาประเทศไทยให้มั่นคงและมั่งคั่งอย่างแท้จริงและถาวรนั้น จะต้องทุ่มเทพัฒนาคุณภาพกำลังคน โดยเฉพาะด้าน จิตใจ และวัตถุ ประกอบอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มีความสมดุลและสมบูรณ์ในโภคทรัพย์ เจริญมั่นคง ทางเศรษฐกิจ และความสงบสุขของสังคม อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จึงเห็นแนวความคิด ความเชื่ออันเป็นอุดมคติในการพัฒนาบุคคล ชุมชนและสังคมไทย ที่จะพยายามไปให้ถึง ถ้าบุคคล กลุ่มบุคคล ได้นำแนวคิดอันเป็นอุดมการณ์ดังกล่าวไปปฏิบัติ ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว หมู่บ้าน และชุมชนของตนแล้ว ก็จะได้เรียกบุคคล กลุ่มบุคคล เหล่านั้นว่า มีอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง หรือครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน ตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นอุดมการณ์ที่มุ่งพัฒนาคน โดยเน้นที่จิตใจก่อน แล้วจึงนำจิตใจที่พัฒนาแล้วนั้นไปพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ นั่นคือ ใช้การพัฒนาจิตใจนำการพัฒนา สังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ คือ มุ่งให้เกิดแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และผสมกลมกลืนไป มุ่งหวังที่จะให้ประชาชนรู้จักพึ่งตนเองและใช้ความสามารถของตนแก้ปัญหาของชุมชน ด้วยการ ร่วมมือกันขยันและประหยัด คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และหมู่บ้านจะเกิดขึ้น และดำรงอยู่ได้ ด้วยการกระทำของคนในชุมชนและหมู่บ้านนั่นเอง อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จึงไม่ใช่ โครงการ ไม่ใช่กิจกรรม ซึ่งอาจจบลงด้วยกำหนดเวลา หรือเงินงบประมาณ แต่เป็นอุดมการณ์ ของชาติ ที่จะต้องนำไปเผยแพร่กับชนทุกหมู่เหล่าในทุกพื้นที่ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

²¹พุทธทาสภิกขุ, "แผ่นดินทองของแต่ละคนต้องสร้างด้วยแผ่นดินธรรม", แสดงทาง วิหุกกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อ้างใน แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2535), หน้า 3.

เป้าหมายของอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง คือ การพัฒนาคน หมู่บ้าน ชุมชน สังคม เพื่อสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช ผู้ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจและความสามัคคีของคนไทยทั้งชาติ อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จึงเป็นเป้าหมายร่วมกันของคนไทยทั้งชาติ

สาระสำคัญและขอบเขตของอุดมการณ์²²

การสร้างสรรค์แผ่นดินไทยตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง มีสาระสำคัญและขอบเขตดังนี้

การพัฒนาคน หมายถึง การพัฒนาจิตใจของข้าราชการและประชาชน รวมทั้งการพัฒนาครอบครัวให้มีคุณภาพและคุณธรรม

การพัฒนาหมู่บ้านชนบท หมายถึง การพัฒนาให้ชาวชนบทมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยให้หลุดพ้นจากปัญหาพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความขาดแคลน ความไม่รู้และความเจ็บป่วย เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหของหมู่บ้านได้ด้วยตนเอง

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาชุมชนให้มีความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยเฉพาะเน้นการพัฒนาชุมชนแออัด ให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งกระตุ้นให้ร่วมมือกันแก้ปัญหของชุมชนได้ด้วยตนเอง

การพัฒนาสังคม หมายถึง การแก้ปัญหาสังคมที่กระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ความมั่นคงของชาติ และการส่งเสริมให้สังคมมีความจำเริญทางเศรษฐกิจ โดยให้

---

²²ศูนย์ส่งเสริมและประสานงานการเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง, เรื่องเดิม หน้า 15--16.

ประชาชนยึดมั่นในศีลธรรม มีคุณธรรม ปราศจากการเบียดเบียนกัน เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม และความมั่นคงของชาติ

สาระสำคัญของการพัฒนา 4 ประการดังกล่าว จะเป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณตามแนวแห่งพระบรมราชปณิธานในพระบรมมหาราชโองการที่องค์พระประมุขของชาติได้พระราชทานไว้ว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" เพื่อสร้างสรรค้แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินทองตลอดไป

แนวทางการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

การพัฒนาหมู่บ้านตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ยึดหลักการใช้ศาสนาธรรมของทุกศาสนามาพัฒนาจิตใจ ยึดหลักประชาธิปไตยพื้นฐานมาพัฒนาสังคมและยึดหลักการพึ่งตนเองช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยการใช้หลักสหกรณ์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีแนวทางการพัฒนาในแต่ละด้านดังนี้

1. การพัฒนาทางจิตใจ มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา และคุณธรรม 4 ประการตามกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ที่ทำงาน หมู่บ้าน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังนี้²³

การเป็นผู้มีจริยธรรม คือ มีความเมตตากรุณา มีความสำรวม มีสติรอบคอบ มีความ پاکเพียร อดทนอดกลั้น รู้จักครองตนโดยปราศจากอบายมุข มีความซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจทั้งในทางการพูดและการกระทำ

ตามหมู่บ้านชนบทที่มีการพัฒนาตนเองมาก ๆ จะพบว่า ผู้มีจริยธรรมมีอยู่ทั่วไป ชาวบ้านที่มีจริยธรรมนั้นจะเป็นผู้มีศีลธรรม มีการลดละอบายมุข มีมาราวาสธรรม และมีการปฏิบัติ

²³เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

ตามคำสอนทางศาสนาอย่างเคร่งครัด จากการศึกษาวิจัยของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลศักดิ์ จิรโกธศิริ เรื่อง "การพัฒนาหมู่บ้านตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ซึ่งเป็นโครงการวิจัยที่ได้รับเงินอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประเภทโครงการเร่งด่วน ประจำปี 2528 พบว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านที่พัฒนามาก จะเป็นผู้มีศีลธรรมสูง สามารถละเลิกอบายมุข มีความอดทนสูง และมีความจริงใจมาก รวมทั้งสามารถปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาได้เคร่งครัด โดยพิจารณาได้จากหมู่บ้านที่พัฒนามากแทบจะไม่เคยมีการก่ออาชญากรรม แสดงว่าผู้คนไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น แสดงถึงการมีเมตตากรุณา อยากให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ไม่เบียดเบียนกันทางร่างกายและจิตใจ การทำมาหาเลี้ยงชีพของชาวบ้าน จะมีอาชีพสุจริต ทั้งอาชีพหลักได้แก่ การเพาะปลูกพืชไร่ทำสวน และอาชีพรอง คือ การเก็บผลิตผลสวนไร่น้ำไปขายที่ตลาด อาชีพเสริมด้วยการทอผ้า ทอเสื่อ เลี้ยงผึ้ง เลี้ยงปลา เย็บปักถักร้อย ช่างไม้ ช่างปูน ไม่ค่อยจะมีการลักทรัพย์ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสำรวม รักษาจารีตประเพณีไว้เป็นอย่างดี แทบจะไม่พบเห็นการลักลอบเล่นขู้หรือการประพฤติผิดในกาม

ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใกล้ชิดกับวัด พระสงฆ์กับประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะพระสงฆ์เป็นลูกชาวนาชาวไร่ พระสงฆ์ในหมู่บ้านที่พัฒนาแล้ว จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวบ้านอย่างมาก ที่เห็นได้ชัดมากที่สุดคือ พระสงฆ์จะห้ามญาติโยม มิให้มีการเลี้ยงสุราในวันสำคัญทางศาสนา หรือในวันมงคล และวันอวมงคลต่าง ๆ พระสงฆ์บางรูปอาจถึงขั้นปิดกั้นการดื่มสุราจากชาวบ้าน ครอบครัวยุคใหม่ไม่เชื่อฟัง อาจจะถูกห้ามเข้าร่วมกิจกรรมในคณะสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์เอาจริงเอาจังกับชาวบ้าน ชาวบ้านก็มักจะอนุโลมตาม การดื่มสุราจะลดน้อยลงไปจนหมดสติปัญญา มีความบริสุทธิ์ขึ้น การทำผิดศีลธรรมข้ออื่น ๆ ก็ลดน้อยลงเป็นลำดับจحدหมดไป

ในหมู่บ้านที่พัฒนามาก หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ได้นำหลักธรรมทางศาสนา มาอบรมบุตรหลานอย่างสม่ำเสมอ การระมัดระวังให้บุตรหลานประพฤติปฏิบัติธรรมอยู่เป็นเนื่องนิตย์ ได้เป็นทางชักนำให้สมาชิกในครอบครัวลดละเลิกอบายมุขได้เป็นส่วนมาก ดังจะเห็นได้ว่า หมู่บ้านที่มีระดับการพัฒนาจิตใจสูงจะไม่พบเห็นการเล่นการพนันประเภท ชนวัว ตีไก่ กัดปลา วงไพ่ วงไฮโล ชาวบ้านไม่นิยมดื่มสุรายาเมา ร้านค้าภายในหมู่บ้านจะไม่มีการจำหน่ายสุรา การเที่ยวกลางคืน ดูการละเล่นก็ลดน้อยถอยลง จนกระทั่งบางหมู่บ้านประกาศเป็นหมู่บ้านปลอดอบายมุข ซึ่งหากสามารถรักษาพฤติกรรมดีเหล่านี้ไว้ได้ตลอดไป ก็น่าเป็นที่ยกย่องสรรเสริญยิ่งนัก

การเป็นผู้มีวัฒนธรรม คือ มีจรรยาบรรณที่ รู้จักระเบียบปฏิบัติในวันสำคัญของชาติ เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีความสามัคคี และรู้จักการปรับตัว รวมทั้งมีความเชื่อในค่านิยมไทยที่ดีงาม

ชาวบ้านในหมู่บ้านที่พัฒนามาก สามารถประพฤติตามกาละเทศะได้เป็นอย่างดี อันแสดงถึงการมีจรรยาบรรณไทย อย่างน่าชื่นชม เช่น เมื่อมีแขกมาเยือนครอบครัวของตน จะต้อนรับแขกด้วยไมตรีจิต เชิญให้นั่งในที่อันควร แล้วยำน้ำมาให้ดื่ม และอยู่สนทนาด้วยความเป็นมิตร มีจิตใจที่จะให้ความเอื้ออาทรอยู่เสมอ ทำให้ผู้มาเยือนเกิดความปิติและสบายใจ²⁴

คนในหมู่บ้าน มักจะมีมาตรฐานการแต่งกายที่สะอาดและเรียบร้อย ครอบครัวมีความอบอุ่น บุตรหลานอยู่ในโอวาท การรับประทานอาหารก็รับประทานร่วมกันอย่างพร้อมหน้า เพื่อพ่อแม่จะได้คอยอบรมดูแลไปในตัว

ในวันสำคัญของชาติ ซึ่งเป็นวันรำลึกถึงคุณความดีของบรรพชนในอดีต หรือเป็นวันแสดงคุณค่าศาสนพิธีและคุณค่าแห่งชีวิต เป็นต้นว่า วันจักรี วันฉัตรมงคล วันพืชมงคล วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันปิยมหาราช วันสงกรานต์ วันสารท วันลอยกระทง วันขึ้นปีใหม่ จะได้รับการเอาใจใส่จากชาวบ้านในหมู่บ้านที่พัฒนามากเป็นพิเศษ อย่างน้อยที่สุดจะมีการประดับธงชาติไทยไว้หน้าบ้าน เพื่อแสดงถึงความเคารพ ความยินดี ความชื่นชมต่อโอกาสพิเศษในวันนั้น

เมื่อถึงวันสำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้า-ออกพรรษา จะมีการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมอย่างค่อนช้างพร้อมเพรียงกัน ส่วนหนึ่งเพื่อแสวงบุญโดยการทำบุญตักบาตร ส่วนหนึ่งเพื่อแสวงหาความสงบสุขแห่งจิตใจด้วยการมาชำระจิตใจโดยสวดมนต์ไหว้พระและบริจาคทาน จะมีการจัดทำบุญทอดผ้าป่าและทอดกฐินตามวัดที่ขาดแคลนจตุปัจจัย ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการมีจิตใจที่ต้องการช่วยเหลือหมู่บ้านอื่น และจะมีการเสียดเงินและสิ่งของจากการบริจาคในวันสำคัญทางศาสนา มาทำบุญบำรุงหมู่บ้าน เป็นต้นว่า

²⁴พลศักดิ์ จิระโกศลศิริ, อุดมการณ์สร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง, (กรุงเทพฯ : บริษัทโมเดิร์นเพรส จำกัด, 2530), หน้า 70.

สร้างถนนหนทาง ขุดบ่อน้ำ สร้างโรงเรียนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน วันสำคัญทางศาสนา มีความหมายต่อชาวบ้านในหมู่บ้านที่พัฒนามากเป็นพิเศษ เพราะเป็นการจัดหาทุนทรัพย์สำหรับการพัฒนาหมู่บ้านด้วย นอกจากนั้นชาวบ้านจะมีการสมานคีลในวันพระอีกด้วย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชน มิใช่มีเวลาว่างก็เสพสุรา หรือไม่ก็เล่นการพนัน ในหมู่บ้านที่พัฒนามาก จึงอบอวลไปด้วยความเมตตาธรรม จะไปแห่งไหนก็มีแต่คนเบิกบานแจ่มใส

ชาวบ้านจะมีความเชื่อมั่นในการพัฒนา ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านด้วยตนเอง โดยไม่ต้องรอคอยให้ทางราชการมาช่วยเหลือ เช่น ช่วยเหลือกันในการปรับปรุงพื้นที่เพื่อชักน้ำเข้าสู่ไร่นา มีการช่วยกันลอกคูคลองส่งน้ำ สร้างฝายกักเก็บน้ำ ชาวบ้านจะมีค่านิยมไทย ซึ่งเป็นความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติ ที่สังคมส่วนรวมเห็นดีเห็นชอบด้วยว่า สมควรที่จะยึดถือหรือปฏิบัติมากกว่าวิถีปฏิบัติหรือเป้าหมายชีวิตอย่างอื่น เช่น ความมั่นคงของชาติ ความสุขในครอบครัว ความภาคภูมิใจในตนเอง ความสำเร็จในชีวิต การมีชีวิตที่สุขสบายพอสมควร ความเสมอภาค การมีมิตรที่ดี ความรักอิสระเสรี ความสงบสุขทางใจ และการช่วยเหลือผู้อื่น

การเป็นผู้มีจิตใจไม่พัฒนา คือ มีจิตใจไม่ในการพัฒนาตนเองในด้านความสะอาด มีระเบียบวินัย รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีจิตใจไม่ในการพัฒนาครอบครัวในด้านขนานทำงาน ประหยัด และเลี้ยงชีวิตแต่พอดี และมีจิตใจไม่ในการพัฒนาสังคม ในด้านจิตใจเที่ยงธรรม มีอุดมการณ์ รู้จักสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม อีกทั้งการเป็นผู้มีจิตใจไม่หาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ทั้งด้านกฎหมาย สุขภาพอนามัย การศึกษา อาชีพและการผลิต

การพัฒนาตนเองถือเป็นการพัฒนาที่สำคัญที่สุด เนื่องจากในการที่จะพัฒนาผู้อื่นนั้น บุคคลจะต้องมีการฝึกฝนอบรมตนเองก่อน โดยเฉพาะการพัฒนาความสะอาดในร่างกายและบ้านเรือน ความมีระเบียบเรียบร้อยในการจัดเก็บสิ่งของเครื่องมือ เครื่องใช้และวัสดุต่าง ๆ ภายในอาคาร ความมีวินัยในการทำตามเทศบัญญัติหรือสุขบัญญัติต่าง ๆ ของบ้านเมือง การพัฒนาตนเองนี้ มิใช่จะมีประโยชน์เฉพาะต่อตนเอง ยังมีประโยชน์เกี่ยวพันไปถึงสาธารณชนร่วมหมู่บ้านเดียวกันอีกด้วย

ในหมู่บ้านที่พัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ชาวบ้านจะมีจิตใจพัฒนาตนเอง ดังจะเห็นได้จากภายในหมู่บ้านมีความสะอาดเรียบร้อย เพราะแต่ละบ้านจะรักษาบริเวณบ้านไม่ให้มีน้ำขัง เจาะและพื้นสนามใต้ถุนไม่เป็นหลุมเป็นบ่อ ไม่มีเศษใบไม้เกือกองลาดภายในบ้านมีความสะอาดไม่มีหยากไย่ ที่หลบนอนเสื้อผ้าไม่รุงรัง มีส้วมราดน้ำสำหรับสมาชิกของครอบครัว มีการเก็บเครื่องทำครัว เครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพไว้อย่างเป็นระเบียบ ปลอดภัย รวมทั้งสารพิษจำพวกยาปราบศัตรูพืชและปุ๋ยไว้ไกลมือเด็ก ๆ ภายในบ้านมีการกำจัดขยะมูลฝอยด้วยการมีถังใส่ขยะ ภาชนะใส่น้ำของบ้าน จำพวกโถงไห จะมีฝาปิดอย่างมิดชิด

ชาวบ้านในหมู่บ้าน นอกจากจะมีการพัฒนาตนเองเป็นอย่างดีแล้ว ยังมีการพัฒนาครอบครัวด้วยความขยันทำการงาน รู้จักการใช้ประโยชน์จากสิ่งของรอบกายอย่างประหยัด ถนอมใช้ ดูแลซ่อมแซมอยู่เสมอ รู้จักการประมาณการใช้จ่าย มีความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างสมาชิกของครอบครัว ประกอบอาชีพด้วยความพร้อมเพรียงและขยันขันแข็ง รู้จักการใช้สอยทรัพย์สิน และสิ่งของอย่างประหยัด ถนอมใช้ดูแลรักษาซ่อมแซม เก็บอย่างเรียบร้อย เมื่อใช้เสร็จแล้ว รู้จักดัดแปลงของที่เสียให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก รู้จักนำวัสดุตามธรรมชาติมาประดิษฐ์ใช้งานบ้าน จำพวกเสื่อ ไม้กวาด หรือโต๊ะ เก้าอี้ ตู้ เตียง เมื่อชำรุดก็รู้จักซ่อมแซม เสื้อผ้าที่ปรินาคก็รู้จักปะชุนให้ใช้ได้ต่อไป

เมื่อชาวบ้านในหมู่บ้านสามารถทำให้ครอบครัวมีความเป็นปึกแผ่นแล้ว จะให้ความสนใจเพื่อนบ้าน โดยการแสดงน้ำใจต่อผู้อื่นในหมู่บ้าน ทั้งในด้านการทำประโยชน์ต่อหมู่บ้าน รู้จักสละแบ่งปันสิ่งของแก่เพื่อนบ้าน และมีใจเป็นธรรมต่อบุคคลอื่นโดยเสมอกัน การประชุมชาวบ้านจะจัดอย่างสม่ำเสมอทุกคืน และชาวบ้านจะแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เพื่อช่วยกันคิดสร้างสรรค์หรือแก้ปัญหาของหมู่บ้าน นอกจากนั้นในหมู่บ้านยังมีการจัดออกเป็นคุ้มโดยแบ่งตามหลังคาเรือนที่อยู่บริเวณเดียวกัน หรือตามกลุ่มอาชีพที่ประกอบอาชีพ หรือกิจกรรมเหมือนกัน แล้วมีหัวหน้าคุ้มหรือกลุ่ม คอยทำการแทน หัวหน้าคุ้มจะประชุมกันประมาณสัปดาห์ละครั้งอย่างเป็นทางการ ที่ศาลาวัดบ้าง ศาลาประชาธิปไตยบ้าง บ้านผู้ใหญ่บ้าง หรือสภาตำบลบ้าง เพื่อปรึกษาหารือในการทำงาน อาชีพ การติดต่อกับทางราชการ การจัดงานบุญประเพณี การสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ การบำรุงรักษาถาวรวัตถุของหมู่บ้าน การประชุมอย่างสม่ำเสมอ

นี้ได้ชักนำไปสู่การสร้างงานในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่มีว่าง ความเจริญได้เกิดอย่างทั่วด้าน และค่อยเป็นค่อยไป จนสามารถพัฒนาหมู่บ้านให้กลายเป็นหมู่บ้านดีเด่นได้ในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าชาวบ้านไม่มีจิตใจเพื่อส่วนรวมแล้ว การพัฒนาเช่นนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้ การพัฒนาหมู่บ้านที่มีพื้นที่หลายร้อยหลายพันไร่ ไม่อาจจะกระทำได้โดยคนสองสามคน หรือโดยการสั่งการถ้าปราศจากจิตใจแห่งการพัฒนา ชาวบ้านจะอยู่ไปวัน ๆ ไม่มีความกระตือรือร้นและที่สำคัญไม่รู้จะพัฒนาไปทำไม การไม่เห็นคุณค่าแห่งการพัฒนาเป็นอุปสรรคขัดขวางความก้าวหน้าของหมู่บ้าน ที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

นอกจากการมีจิตใจที่ใฝ่การพัฒนา ชาวบ้านยังใฝ่หาความรู้โดยเฉพาะความรู้ทางการปกครอง กฎหมายและการประกอบอาชีพ ตลอดทั้งความรู้ทางสุขภาพอนามัย คือมีการรับฟังข่าวสารของบ้านเมืองและติดตามข้อกฎหมายที่ใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ จะใฝ่หาความรู้ทางด้านอาชีพและการผลิต โดยการรับฟังข่าวสารทางการเกษตรและการประกอบอาชีพเป็นประจำ จะใฝ่หาความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ความรู้เกี่ยวกับยาสามัญประจำบ้าน และการรักษาสุขภาพ เห็นความจำเป็นในการศึกษาของบุตรหลาน การใฝ่หาความรู้ทำให้เกิดความคิด ทักษะและทัศนคติแก่ประชาชน ได้รู้จักตนเองและชีวิต เข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการนำความรู้ความเข้าใจไปใช้แก้ปัญหา เสริมสร้างชีวิตทางสังคมให้ดียิ่งขึ้น โดยกลมกลืนกับธรรมชาติ การแสวงหาความรู้จึงมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาจิตใจ เพราะความรู้จะมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ในด้านการปกครอง สุขภาพอนามัย การศึกษาและการส่งเสริมอาชีพ และการผลิต

2. การพัฒนาทางสังคม มุ่งเน้นพัฒนาสังคมโดยใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ไข ปัญหา ประสานประโยชน์ สร้างสังคมที่ใช้เหตุผล และเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์โดย

การส่งเสริมให้บุคคลเข้าร่วมกิจกรรมในการพัฒนาครอบครัว ที่ทำงาน หมู่บ้าน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ตามวิถีทางประชาธิปไตยด้วยความสมัครใจ

การมีความริเริ่ม และใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหา โดยยึดถือการประสานประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นหลัก ให้สามารถพึ่งตนเองได้

การยึดถือหลักสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ เพื่อการอยู่ร่วมกัน
ของสังคมภายใต้กรอบแห่งกฎหมายและระเบียบแบบแผน

การยึดมั่นในสถาบันการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข

การร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาสิ่งแวดล้อม รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดี
สร้างสรรค์สังคมที่มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และขจัดปัญหาของท้องถิ่นและสังคม
ให้หมดสิ้นไป²⁵

การพัฒนาสังคม มีขอบเขตครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตในครอบครัว รู้จัก
ป้องกันและรักษาสุขภาพ พละนาบมายให้ร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัย ดำเนินการตาม
โครงการวางแผนครอบครัว และจัดบ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อย และสิ่งสำคัญคือ การสร้าง
ความสามัคคีเกี่ยวกับหลักประชาธิปไตยพื้นฐาน 9 ประการ²⁶ คือ

2.1 นิยมประชาธิปไตย ประชาธิปไตยเป็นสิทธิการเมืองหนึ่งที่มีหลักการ
วิธีการและวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับประชาชน ในฐานะที่ประชาธิปไตยเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนา
สังคม ประชาธิปไตยส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มประชาชนให้มีความสัมพันธ์ร่วมกัน เพื่อตอบสนอง
ความต้องการขั้นพื้นฐานของแต่ละคน

ในหมู่บ้านที่พัฒนามาก และได้รับการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม
แผ่นดินทอง ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้แสดงความนิยมประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมการรวมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ
เป็นต้นว่า กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร

²⁵ศูนย์ส่งเสริมและประสานงานการเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง,
เรื่องเดิม, หน้า 17.

²⁶โปรดดู พลศักดิ์ จิรโกธศิริ, เรื่องเดิม, หน้า 84-94.

กลุ่มประกอบอาชีพต่าง ๆ การรวมกลุ่มนี้เป็นโดยสมัครใจ ซึ่งแตกต่างจากการจัดตั้งกลุ่มในหมู่บ้านที่ไม่มีการพัฒนา หรือพัฒนาน้อย ที่หน่วยราชการมาจัดตั้งกลุ่มไว้ในลักษณะท่านเองหรือขอให้มีการรวมกลุ่ม แต่กลุ่มในหมู่บ้านที่พัฒนามาก จะรวมกลุ่มกันเอง แม้ว่าจะมีข้าราชการไปช่วยแนะนำ ก็เป็นเพียงรูปแบบ เนื้อแท้แล้วชาวบ้านมีความต้องการกันเอง ทำให้เกิดการรวมพลังอย่างเหนียวแน่น

ในฐานะที่กลุ่มเป็นสถาบันแห่งการรวมตัวกันขั้นพื้นฐานที่สุดของระบบประชาธิปไตย จึงมีส่วนอย่างมากต่อการพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มยังมีผลต่อการคอยดูแลสมาชิกภายในกลุ่มให้ปฏิบัติตามระเบียบของสังคมและกฎหมายของบ้านเมือง ในหมู่บ้านที่พัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ผู้นำและผู้ตามต่างดูแลความประพฤติของกันและกัน เพื่อสอดส่องไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติทางกฎหมายกับสมาชิกบางหมู่บ้านเหล่า ทุกคนจึงอยู่ร่วมกันอย่างสันติและมีความสุข

2.2 พร้อมใจในการริเริ่ม การพัฒนาทางสังคมนั้น คำนี้ถึงเป้าหมายที่เป็นความต้องการอย่างแท้จริงของประชาชน แต่ในบางครั้งการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะในชนบทมักจะเป็นความต้องการของข้าราชการ ที่พยายามเข้าไปยื่นเข้ามามากกว่าที่จะเป็นแค่เพียงที่ปรึกษาวิธีทางประชาธิปไตยมีความต้องการให้ชาวบ้านได้คิดริเริ่มโดยตนเอง เพื่อให้สามารถสนองตอบความต้องการอย่างแท้จริงของชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะไม่มีใครที่จะรู้ปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน ได้ดีเท่าคนในหมู่บ้านของเขาเอง นอกจากนั้น ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ใช้สติปัญญาของพวกตน ให้รู้จักคิดริเริ่มพัฒนาหมู่บ้านของตนด้วยความสมัครใจ มิใช่มีใครมายึดเยียดความคิดให้ หรือเป็นความคิดริเริ่มของคนใดคนหนึ่งเท่านั้น

ตามหมู่บ้านที่พัฒนามาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีความพร้อมใจในการริเริ่ม กล่าวคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ครูและพระสงฆ์และลูกบ้าน จะมีการแสดงความคิดเห็นของตนในการพัฒนาหมู่บ้าน โครงการต่าง ๆ ที่ทำขึ้นมาส่วนใหญ่จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างดี เพราะผ่านการคิดริเริ่มจากทุกฝ่าย ทำให้ได้รับการยอมรับและไปทำตามความต้องการของชาวบ้าน ความพร้อมใจในการริเริ่มนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านจะต้องสามารถริเริ่มในกิจการของครอบครัวของตนก่อน เมื่อสำเร็จแล้วจึงค่อยกล้าที่จะคิดริเริ่มในเรื่องของส่วนรวม ความคิดริเริ่มในการพัฒนาหมู่บ้าน จึงมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ตามสติปัญญา

ของชาวบ้านที่มีความชัดเจนในการจัดกิจกรรมภายในครอบครัวของตน ซึ่งในหมู่บ้านที่มีการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ชาวบ้านจะมีความพร้อมใจในการริเริ่ม และมีการแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางมาก

2.3 ส่งเสริมการร่วมมือ ในการพัฒนาหมู่บ้านจะมีการส่งเสริมการร่วมมือหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการค้นหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การติดตามประเมินผลงานรวมทั้ง การระดมสรรพกำลังในหมู่บ้านเข้าร่วมพัฒนาอีกด้วย

การที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการพัฒนา จะทำให้งานพัฒนาท้องถิ่นทำได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้น กว้างขวางและต่อเนื่องมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาท้องถิ่นเป็นการพัฒนาที่ต้องอาศัยสมาชิกของหมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่เหมือนกับการพัฒนาจิตใจที่สามารถทำได้ภายในครอบครัวหรือญาติมิตร การให้ความร่วมมือพัฒนาหมู่บ้านนี้ รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การมีส่วนร่วมในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ชาวบ้านในหมู่บ้านที่พัฒนามาก ชาวบ้านเกือบทั้งหมดจะไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งระดับไหน ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้ นับเป็นการมีส่วนร่วมสูงสุดของการมีส่วนร่วมทางสังคม เพราะเป็นการเลือกผู้นำที่จะเป็นผู้นำของปวงชนในการสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินทองต่อไป

2.4 ยึดถือประโยชน์ชุมชน ในการพัฒนาหมู่บ้าน ต้องยึดถือประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก การสร้างประโยชน์ให้ชุมชนนั้นเป็นการสร้างสิ่งทีทุกคนในชุมชน สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เป็นต้นว่า ถนนหนทาง คูคลอง สระน้ำ โรงเรียน วัด เพราะสิ่งเหล่านี้เมื่อใช้มานานวัน ย่อมมีความชำรุดทรุดโทรมเป็นธรรมดา ในหมู่บ้านที่พัฒนามาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะยึดถือประโยชน์ชุมชนเป็นที่ตั้ง โดยเข้าร่วมทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ ต้องช่วยกันบูรณะซ่อมแซมสิ่งทีชำรุด หรือจัดสร้างขึ้นใหม่ตามความจำเป็น เช่น ช่วยกันออกแรงสร้างทาบทดน้ำ เรียวโรเงินสร้างประปาหมู่บ้าน นำไม้หรือวัสดุต่าง ๆ มาช่วยซ่อมสะพานหรือถนนทีชำรุด เป็นต้น ทำให้สาธารณสมบัติใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี ไม่ต้องกลัวขาดแคลนน้ำ หรือกลัวว่าสะพาน

ถนนจะชำรุด จนไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ชาวบ้านก็ปลอดภัยจากสาเหตุของอุทกภัย และภัยแล้ง และได้รับความสะดวกในการดำรงชีวิตภายในหมู่บ้าน

2.5 ผักฝนการแก้ปัญหา ในหมู่บ้านชนบท มักจะมีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย หลายปัญหา บางปัญหาเกี่ยวข้องกับกำรปกครอง บางปัญหาเกี่ยวข้องกับกำรประกอบอาชีพของชาวบ้าน เกี่ยวกับการห้ำมาหากิน หรือความเป็นอยู่ แต่ทุกปัญหาล้วนสามารถแก้ไขได้ด้วกำรปรึกษาหารือกัน และร่วมมือช่วยเหลือกันแก้ปัญหา นั้น ๆ การแก้ปัญหาในหมู่บ้านจึงต้องมีการฝึกฝนอยู่เป็นประจำ เช่น กำรประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านทุกเดือน ประชุมราษฎรเพื่อให้ประชาชนได้เข้าร่วมอภิปรายอยู่เป็นประจำ จัดให้มีการพัฒนาหมู่บ้านทุกเดือน เพื่อให้หน้ามดีที่ประชุมมาปฏิบัติหมู่บ้านที่พัฒนามากจะสามารถจัดปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างชาวบ้านได้ด้วย สันติวิธีเสมอ เพราะมีการกำหนดระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านขึ้นอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่รำกล่าวตักเตือน ปรับ และการงดคบค้าสมาคมด้วย เป็นต้น ห้ำมมิให้ผู้ใดเล่นการพนัน ห้ำมยิงปืนในหมู่บ้าน โดยไม่มีเหตุอันควร หากฝ่าฝืน ปรับ 500 บาท หรือส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย ห้ำมปล่อยสัตว์เลี้ยงไปห้ำลายห้ำพยสินของผู้อื่น ห้ำมทิ้งขยะหรือสิ่งปฏิกูลบนถนนหรือสถานที่สาธารณะของหมู่บ้าน หากฝ่าฝืนปรับ 100 บาท เป็นต้น ในหมู่บ้านที่พัฒนามาก จะมีการฝึกฝนการแก้ปัญหาด้วสันติวิธีเสมอ ไม่ว่าจะมีปัญหาข้อพิพาทใดเกิดขึ้น จะมีการประชุมไกล่เกลี่ยจากคนหลายฝ่าย โดยตกลงกันที่วัดบ้าง ที่ห้ำการหมู่บ้านบ้าง ซึ่งสามารถยุติความขัดแย้งไปได้เกือบทั้งหมด การฝึกฝนการแก้ปัญหา จึงต้องมีผู้นำชุมชนที่ไม่ใช่อำนาจเข้าตัดสินปัญหา ความขัดแย้งก็สามารถประนีประนอมได้

2.6 รักษาหน้าที เสรีภาพและสิทธิ มนุษย์เกิดมาโดยธรรมชาติ มีเสรีภาพและสิทธิ และการที่มนุษย์จำต้องอยู่ในสังคม ห้ำให้มีหน้าที่ที่จะต้องห้ำ เมื่อบุคคลเติบโตขึ้นมาในสังคมใด บุคคลนั้นมีเสรีภาพภายใต้กฎหมาย เช่น มีเสรีภาพในการพูด เขียน พิมพ์เอกสารต่าง ๆ มีสิทธิตามกฎหมาย เช่น กำรได้รับการสงเคราะห์จากรัฐ และมีหน้าที่ตามกฎหมาย เช่น ห้ำบัตรประจำตัวประชาชน กำรแจ้งเกิด แจ้งย้าย กำรขึ้นทะเบียนทหารกองเกิน หน้าที่ เสรีภาพและสิทธิเหล่านี้เป็นสิ่งที่พลเมืองจะต้องรักษา และถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการพัฒนาทางสังคมอย่างหนึ่งที่สำค้ำญมาก ถ้าพลเมืองสามารถรักษาหน้าที่ เสรีภาพและสิทธิของตนได้ตามกฎหมาย การพัฒนาสังคมก็จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างมีระเบียบแบบแผน มิใช่การพัฒนาสังคมแบบตามมีตามเกิด

2.7 มีสติในการพึ่งตนเอง การพัฒนาสังคมตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การพัฒนาให้พลเมืองของตนสามารถพึ่งตนเองให้ได้ เพราะการพัฒนาที่ราษฎรมีสภาพเป็นผู้รับตลอดไป เป็นการพัฒนาที่ไม่เข้าใจหลักการอย่างแท้จริง ประชาชนในหมู่บ้านจึงต้องเรียนรู้การพึ่งตนเอง จากรากฐานที่รัฐได้ช่วยเหลือไว้แล้ว เป็นต้นว่า รัฐสร้างถนน ประชาชนก็ต้องใช้ถนนนั้นให้คุ้มค่า การใช้น้ำในคลองชลประทานให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ทำนาปีละ 2 ครั้ง ทำไร่สลับการทำนา บางหมู่บ้านขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านจะช่วยกันคิดวิธีส่งน้ำมาจากแหล่งน้ำที่อยู่ห่างไกลหมู่บ้านได้สำเร็จ โดยไม่ได้พึ่งหน่วยราชการ หรือรบบประมาณของทางราชการ สติปัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ชาวบ้านยืนหยัดอยู่บนความตั้งใจและความสามารถของผู้คนในหมู่บ้านอย่างแท้จริง ทั้งนี้การมีสติในการพึ่งตนเอง จะต้องไม่มัวเมาในนโยบาย मुख เพราะผู้ที่มัวสูมในนโยบาย मुख จะขาดสติในการพึ่งตนเอง และจะนำไปสู่การเบียดเบียนผู้อื่น โดยการประกอบอาชีพทุจริตได้

2.8 เป็นกันเองฉันท์ญาติมิตร หมู่บ้านในชนบท ชาวบ้านมักจะนิยมอยู่รวมกัน โดยปลูกบ้านเป็นกลุ่มอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ ครอบคลุมในชนบท จะมีญาติพี่น้องปลูกบ้านอยู่บริเวณใกล้ชิดติดกัน หรือใกล้เคียงโดยรอบ ผู้คนในละแวกบ้านเดียวกัน จะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ชีวิตในหมู่บ้านจึงเป็นชีวิตที่อบอุ่นด้วยญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน ยึดถือจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน และมีวัดกับโรงเรียนเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน และมีบทบาทอย่างมากต่อชีวิตในหมู่บ้าน

2.9 ตั้งจิตอยู่ในคุณธรรม หมายถึงการทำงานพัฒนาที่ประกอบด้วยเหตุผลและมีธรรมเป็นบทบาทกับสมาชิกของสังคม โดยเฉพาะธรรมที่เกี่ยวกับการประชุมปรึกษาหารือ จะต้องมีความพร้อมเพรียงในการประชุม ทำตามมติที่ประชุมและปฏิบัติตามบทบัญญัติของบ้านเมืองแผ่นดินทองจะเกิดขึ้นไม่ได้ ตราบใดที่ชาวบ้านตั้งจิตอยู่ในนโยบาย मुख เพราะทรัพย์ที่หามาได้จะหมดไปอย่างรวดเร็วในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

ในหมู่บ้านที่พัฒนามาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ตั้งจิตอยู่ในคุณธรรมหลายประการ โดยเฉพาะคุณธรรมที่ว่าด้วยการประชุมปรึกษาหารือ เนื่องจากการประชุมในระดับหมู่บ้าน เป็นการรวมพลัง เพื่อประกอบกิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่ล้ำฟ้าครอบคร้วใดครอบคร้วหนึ่งไม่อาจจะ

กระทำได้ การประชุมราษฎรและคณะกรรมการหมู่บ้านได้กระทำกันอยู่เป็นปกติ มีการบันทึกผล การประชุม มีการกำหนดพฤติกรรมหรือแผนงานประจำปี ที่สำคัญ คณะกรรมการหมู่บ้านสามารถ แสวงหาทรัพยากรจากหน่วยงาน วัสดุและทุนในท้องถิ่นไปร่วมพัฒนาสาธารณประโยชน์ การประชุม บริการหรือนี้เท่ากับเป็นการฝึกหัดประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานให้แก่ราษฎร

3. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ มุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุหรือปัจจัยในการดำรงชีพ ของบุคคลอย่างเหมาะสม โดยเน้นการใช้หลักการช่วยและพึ่งตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างบุคคลโดย

การประกอบอาชีพสุจริต มีรายได้ตามสมควรแก่อัตภาพ และช่วยตนเอง ไม่เอาแต่รอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น

การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการประกอบสัมมาอาชีพ เช่น การลงแขก

การร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างฐานะ เศรษฐกิจของตนเองและส่วนรวม โดยรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมเศรษฐกิจ เช่น มีกลุ่มสหกรณ์ ธนาคารข้าว กองทุนยา กองทุน พัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และศูนย์สาธิตการตลาด²⁷

การพัฒนาทางเศรษฐกิจตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ต้องการ พัฒนาให้แต่ละครอบครัวในหมู่บ้านพอกินพอใช้ มีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย มีอาชีพรายได้พอแก่การเลี้ยง ครอบครัวย โดยใช้วิธีการช่วยเหลือตนเองภายในครอบครัว และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่าง ครอบครัว และให้แต่ละคนแต่ละครอบครัว รู้จักการดำรงชีวิตอย่างประหยัดและเรียบง่าย กล่าวคือ

3.1 การช่วยเหลือตนเอง คือ การพึ่งตนเองด้วยการประกอบสัมมาชีพ มีความขยันหมั่นเพียร ช่วยเหลือกันภายในครอบครัว และรู้จักใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่

---

²⁷ ศูนย์ส่งเสริมและประสานงานการเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง , เรื่องเดิม, หน้า 18.

เหมาะสมในการเพิ่มและพัฒนามลผลิตภัณฑ์ รวมทั้งช่วยกันสร้างสรรค์ท้องถิ่นให้น่าอยู่ ไม่อพยพหลบ
ย้ายไปอยู่ถิ่นอื่น

คนในหมู่บ้านตามชนบทของไทยส่วนใหญ่ จะมีอาชีพทางการเกษตรและ
การเกษตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภูมิประเทศ และภูมิอากาศเป็นอย่างมาก ชาวชนบทจึงมี
ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ถ้าปีใดภูมิอากาศแปรปรวนวิปริต ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ความ
แห้งแล้งจะกระจายไปทั่วพืชผลจะเสียหาย ชาวบ้านจะเดือดร้อนทุกข์ยาก ชาวชนบทจึงต้องพึ่ง
ฟ้าฝนอย่างมาก ทำให้ธรรมชาติมีบทบาทและอิทธิพลต่อชาวชนบท การทำนาก็ต้องทำในช่วงฤดูฝน
อาหารการกินก็หาจากบริเวณละแวกบ้าน จำพวกพืชผัก ยอดมะขาม หน่อไม้ ผักบุ้ง ตำลึง
จำพวกสัตว์ ไข่หรือ ตักแตน บุนา กบ เขียด กุ้ง ปลา เป็นต้น ธรรมชาติได้สอนให้คนชนบท
รู้จักการช่วยเหลือตนเองมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ นอกจากนั้นชาวชนบทยังชอบอยู่รวมที่รวมหนึ่ง
รวมเป็นกลุ่มบ้าน ไปตามมั่งแม่น้ำลำคลอง ได้อาศัยพึ่งพาพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน มีอะไร
ก็แบ่งกันกิน มองในด้านดีแล้วจะรู้สึกว่าเป็นชีวิตที่อบอุ่นด้วยญาติพี่น้องที่อาศัย
อยู่ใกล้เคียงกัน

ในปัจจุบัน สังคมชนบทได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ชาวชนบทที่ต้องช่วยเหลือ
ตนเองมากยิ่งขึ้น เนื่องเพราะการพัฒนาทางด้านวัตถุต่าง ๆ เช่น การสร้างเขื่อนชลประทาน
ถนน ทำให้สังคมชนบทเจริญขึ้น การคมนาคมมีความสะดวกสบายขึ้น หรือมีการติดต่อกับศูนย์
ความเจริญมากขึ้น ประชากรเพิ่มขึ้น การแข่งขันต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ มีมากขึ้น
รายจ่ายของชาวชนบทก็เพิ่มเป็นเงาตามตัว ทำให้ต้องหาวิธีเพิ่มรายได้ทุกวิถีทาง จนกระทั่ง
การบุกรุกป่าสงวน เพื่อหาที่ดินปลูกพืชเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาของบ้านเมืองอย่างน่าวิตก ดังนั้น
การช่วยเหลือตนเองหรือสมาชิกภายในครอบครัวในทางเศรษฐกิจ จึงนับว่าเป็นเป้าหมายสำคัญ
ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ และการพัฒนาชาวบ้านให้สามารถช่วยเหลือตนเองและภายใน
ครอบครัวนี้ ในหมู่บ้านที่มีการพัฒนามากหรือพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จาก
การสังเกตจะประสบความสำเร็จสูงมาก ดังจะสังเกตได้จากกิจกรรมสำหรับการช่วยเหลือภายใน
ครอบครัว 10 ประการ ดังต่อไปนี้²⁸

²⁸รายละเอียดโปรดดู พลศักดิ์ จิรากรศิริ, เรื่องเดิม, หน้า 96-103.

1. การบริโภคอาหาร ประชาชนในหมู่บ้าน จะมีอาหารกินครบ 3 เวลา และมีคุณค่าเพียงพอต่อการใช้กำลังงานในแต่ละวัน รวมทั้งเด็กนักเรียนที่ไปโรงเรียน ก็จะได้รับประทานอาหารกลางวัน ภาวะโภชนาการในขั้นพื้นฐานของเด็กทารกและเด็กก่อนวัยเรียนจะได้รับการเฝ้าระวังเป็นอย่างดี
2. ที่อยู่อาศัย ชาวบ้านจะมีบ้านเรือนที่แข็งแรง สามารถหมด หนฝน หนลมได้ มีนคถาวร บริเวณบ้าน รั้วบ้าน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งถนนในหมู่บ้าน ก็จะตัดอย่างมีระเบียบ
3. ที่ดิน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านที่พัฒนามากจะมีที่ดินเป็นของตนเอง มีเพียงส่วนน้อยที่ต้องเช่าที่ดินของคนอื่น การเพาะปลูกเป็นไปอย่างได้ผลสมบูรณ์ ชาวบ้านก็มีเงินจับจ่ายใช้สอยส่งบุตรหลานให้เรียนหนังสือได้อย่างพอแก่อัถภาพ เมื่อการเพาะปลูกได้ผลดี ชาวบ้านก็มีฐานะดีขึ้น ส่วนใหญ่จึงสามารถรักษาที่ดินของตนเองได้ ไม่ต้องไปจ้างแรงงานบุคคลอื่น
4. การมีงานทำ คนในหมู่บ้านเกือบทุกคนจะมีงานทำ ทุกคนในครอบครัว จะมีการแบ่งงานกันทำภายในครอบครัวที่ประกอบด้วยบุพการี พ่อแม่และลูก ๆ บุพการีจะอยู่ดูแลบ้านเรือน พ่อแม่ไปทำงานในไร่นา ลูก ๆ อยู่บ้านอาจจะเย็บปักถักร้อย ทอเสื่อทอผ้า รั้งจ้าง ตัดนาเกี่ยวข้าว เก็บผักจับปลาไปขายที่ตลาด เมื่อทุกคนในครอบครัวไม่อยู่ว่าง ๆ เอาแต่นอน หรือเล่นการพนัน ครอบครัวก็อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สามารถจุนเจือสมาชิกของครอบครัวโดยถ้วนหน้า
5. การฝึกอาชีพ ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรของชาวชนบท มักจะมีเวลาว่างในช่วงวันหรือว่างตามฤดูกาลเสมอ ครอบครัวใดมีความขยันหมั่นเพียรจะพยายามหาอาชีพเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว โดยการฝึกอาชีพต่าง ๆ ไว้เป็นการแบ่งเบาภาระของครอบครัว เช่น แม่บ้านจะฝึกตัดเย็บเสื้อผ้า ทำอาหารพอบ้านจะฝึกอาชีพข้างต่าง ๆ ส่วนลูก ๆ อาจจะฝึกอาชีพทอเสื่อ สานตะกร้า ทำดอกไม้ประดิษฐ์ เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันมีหน่วยงานหลายหน่วยที่เข้าไปส่งเสริมการฝึกอาชีพให้แก่ประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศ หมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนามาก ประชาชนจะมีความกระตือรือร้นในการฝึกอาชีพมาก โดยไม่รอให้ทางราชการมาช่วยเหลือเท่านั้น แต่ยังสามารถจ้างความจำนงให้หน่วยราชการส่งหน่วยเคลื่อนที่สอนวิชาชีพเข้าไปสอนในหมู่บ้านด้วย และยังสามารถพัฒนาวิชาชีพจนเกิดความชำนาญ นำรายได้มาให้แก่ครอบครัวอย่างเป็นกอบเป็นกำและอย่างต่อเนื่องตลอดปี

6. แหล่งน้ำทางการเกษตร น้ำเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอุปโภคบริโภค และการเพาะปลูก แต่การที่หมู่บ้านมีแหล่งน้ำบริบูรณ์เพียงอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอต่อการพัฒนาหมู่บ้าน เพราะน้ำเป็นเพียงปัจจัยพื้นฐานในการเกษตรเท่านั้น คนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะนำน้ำมาใช้ประโยชน์ ชาวบ้านที่ในหมู่บ้านที่พัฒนาจะมีความวิริยะอุตสาหะมาก แม้บางหมู่บ้านจะขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านก็ร่วมกันหาทางชักน้ำเข้าหมู่บ้านจนได้ และมีการใช้น้ำอย่างมีคุณค่าที่สุด มีการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อดูแลการใช้น้ำของชาวบ้านให้เกิดประโยชน์สูงสุด

7. การใช้ปุ๋ย ปุ๋ยเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญมากในปัจจุบันและจะยิ่งทวีความสำคัญขึ้นในอนาคต ชาวบ้านในหมู่บ้านที่พัฒนามากมีการใช้ปุ๋ยในปริมาณที่สูงมาก เพราะมีทุนและความรู้ในการใช้ปุ๋ย โดยจะใช้ปุ๋ยหมักผสมกับปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สามารถประหยัดการลงทุนด้านการซื้อปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำ นอกจากนั้น ปุ๋ยหมักยังช่วยในการบำรุงดิน ให้มีสภาพสมดุล ไม่เป็นกรดเป็นด่างจนเกินไป ชาวบ้านในหมู่บ้านจึงสามารถมีอาชีพทางการเพาะปลูกได้อย่างสบาย เพราะได้ใช้แรงงานเข้าแลกกับการทำมาหากิน ชาวบ้านจึงอยู่ได้อย่างไม่ขัดสน และไม่เป็นที่ใคร

8. โรคพืชและแมลง หมู่บ้านที่พัฒนามากไม่ค่อยมีการระบาดของโรคพืชและแมลง เพราะชาวบ้านมีความรู้ทางการเกษตรพอสมควร หรือมีทุนมากพอที่จะซื้อยากำจัดโรคพืชและแมลงมาใช้ตามหลักวิชาการ ประกอบกับชาวบ้านมีการรวมกลุ่มที่แน่นแฟ้น การปราบศัตรูพืชจึงได้ทำพร้อมเพรียงกัน ซึ่งให้ผลเด็ดขาด การมีความรู้ทางการเกษตรจึงเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้มีความได้เปรียบในการป้องกันและกำจัดศัตรูของพืช และสามารถแก้ไขความเสียหายให้ลดน้อยลงได้

9. โรคสัตว์ โรคสัตว์เหมือนโรคพืช ซึ่งจะต้องมีการดูแลควบคุมป้องกัน และปราบมิให้ระบาด การเลี้ยงสัตว์เป็นการช่วยเหลือครอบครัวทางหนึ่ง เช่น เลี้ยงปลา ไก่ เป็ด ห่าน หมู วัว ควาย เป็นต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์และวิธีการป้องกันการระบาดของโรคสัตว์ ทำให้อัตราการสูญเสียจากการตายของสัตว์ลดลงอย่างมาก

10. พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ การเพิ่มประสิทธิภาพทางการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านการจัดหาพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ถือเป็นแนวทางหนึ่งที่รัฐบาลได้พยายามดำเนินการที่มุ่งสนับสนุนให้ประโยชน์ได้ตกถึงกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้ผลผลิตต่อไร่ หรือต่อครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ก็ช่วยลดค่าใช้จ่ายในด้านต้นทุนการผลิตให้สูงเกินไป ชาวบ้านในหมู่บ้านที่พัฒนามากส่วนใหญ่จะกระตือรือร้น แสวงหาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์

ที่หน่วยราชการส่งเสริมมาทดลองปลูก ทดลองเลี้ยง และสามารถที่จะขยายพันธุ์ออกไป จนสามารถเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ได้อย่างจริงจัง

สิ่งเหล่านี้ ล้วนมีผลทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านที่พัฒนามากและพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง สามารถช่วยเหลือตนเอง และสมาชิกภายในครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างไม่ขัดสน และบางครอบครัวยังมีฐานะดี มีเหลือจุนเจือครอบครัวอื่น ช่วยเหลือพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน ได้อีกด้วย

3.2 การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการใช้หลักสหกรณ์มาเป็นวิธีการในการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ การร่วมมือกันแก้ปัญหาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ไม่โกง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และไม่สร้างปัญหาด้านเศรษฐกิจให้กับตนเองและสังคม จัดให้มีการดำเนินกิจกรรมสหกรณ์ และพัฒนากิจกรรมสหกรณ์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการผลิต และการขาย

การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยวิถีทางสหกรณ์เป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เพราะการช่วยเหลือสมาชิกภายในครอบครัวยังไม่พอเพียงสำหรับการพัฒนาหมู่บ้าน แต่การช่วยเหลือตนเองหรือครอบครัวตนเอง เป็นก้าวแรกของการฝึกฝนการช่วยเหลือ เมื่อชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้ว ก้าวต่อไปก็ควรไปช่วยเหลือผู้อื่น คนไทยเป็นคนมีน้ำใจ ร่วมมือและช่วยเหลือกันระหว่างชาวบ้าน เป็นต้นว่า การร่วมกันทำบุญที่วัด การร่วมกันสร้างสาธารณสมบัติ และประเพณีที่ชาวนาเจ้าของที่ดิน รับชาวนาผู้ไร้ที่ทำกินเข้าเป็นผู้ร่วมงานในฤดูเพาะปลูก ถ้าสามารถรักษาและใช้ประโยชน์จากความมีน้ำใจ ร่วมมือ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ โครงการพัฒนาหมู่บ้านหลายโครงการ จะกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และผลที่ได้รับจะคงอยู่ยืนยาว เนื่องจากชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจในหมู่บ้าน แม้จะยึดหลักการสหกรณ์ แต่สำหรับชาวบ้านแล้วไม่ควรเน้นในเรื่องการสหกรณ์มากนัก หรือเน้นกันจนกระทั่งทำไม่ได้ เพราะสหกรณ์ตามกฎหมายสหกรณ์ของเรานั้น ค่อนข้างจะมีความยุ่งยาก

ชาวบ้านก็เลยทำไม่ได้ ที่จริงแล้วเราก็เพียงแค่สอนให้เขาหรือฝึกให้เขา ให้ชาวบ้านในชนบท รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เอาर्डเอาเปรียบกันตามหลักศาสนาธรรม เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มกันทางเศรษฐกิจ ก็สามารถที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของหมู่บ้านให้เจริญมั่นคงได้ ซึ่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างครอบครัวเป็นแนวความคิดสำคัญของการพัฒนาชนบท ซึ่งมีกิจกรรมที่น่าสนใจดังนี้

1. การจัดตั้งกลุ่มเศรษฐกิจ ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านที่พัฒนาจะเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มตามสภาพและอาชีพของแต่ละครอบครัว ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากชาวบ้านเหล่านี้มีระดับการพัฒนาทางจิตใจสูง เพราะการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มทางเศรษฐกิจ เพื่อช่วยเหลือครอบครัวอื่นภายในกลุ่มถือเป็นการเสียสละอย่างหนึ่ง หมู่บ้านที่ยิ่งพัฒนามากจะยิ่งมีการรวมกลุ่มมาก เพราะพลังของกลุ่มมากพอที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนในทุกด้านได้อย่างสะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2. บริการสินเชื่อ แนวทางการดำเนินงานด้านการบริการให้สินเชื่อแก่เกษตรกรที่ขาดแคลนเงินลงทุนนี้ ถือได้ว่าเป็นมาตรการที่สำคัญประการหนึ่งที่จะสนับสนุนให้เกษตรกร สามารถใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่มีประสิทธิภาพ เช่น การปรับปรุงพัฒนาที่ดิน เนื่องจากหมู่บ้านที่พัฒนามากมีการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านหรือบริการสินเชื่อเพื่อการผลิต สำหรับอนุเคราะห์ครอบครัวที่ยากจนภายในหมู่บ้าน และชาวบ้านยังสามารถเป็นสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีช่องทางได้รับบริการสินเชื่อทางการเกษตรที่มีอัตราดอกเบี้ย ตามที่กฎหมายกำหนด และสามารถใช้นั้นอย่างคุ้มค่า คือ สามารถนำมาเป็นทุนในการเพาะปลูกและซดใช้คืนตามกำหนดเวลา นอกจากนั้นบางหมู่บ้านยังได้จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าบ้าง ตลาดการเกษตรบ้าง ซึ่งสามารถช่วยเหลือครอบครัวของกันและกันได้อย่างเต็มที่

3. การพัฒนาแหล่งน้ำสาธารณะ การพัฒนาแหล่งน้ำสาธารณะจะได้รับผลเต็มที่ในหมู่บ้านที่พัฒนามาก ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่ในระดับสูง ชาวบ้านจะช่วยเหลือกันเป็นแรงกาย วัสดุ เครื่องไม้เครื่องมือ และทุน เมื่อรัฐบาลมีงบประมาณในการพัฒนาแหล่งน้ำมาให้ไม่มากนัก ตลอดจนการบริจาคที่ดินที่จะขุดเป็นแหล่งน้ำสาธารณะ แหล่งน้ำสาธารณะที่เกิดจากความต้องการและความช่วยเหลือของชาวบ้านนี้ จะมีการดูแลรักษาอย่างดี มิให้ดินเขินโดยเร็ว หรือพัฒนาเป็นแหล่งปลาด้วย การที่ชาวบ้านช่วยกันบำรุงรักษาทำให้แหล่งน้ำมีอายุยืนยาวในการใช้งานสาธารณะประโยชน์

4. การร่วมมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ ในหมู่บ้านที่พัฒนามาอย่างดีจะมีความพร้อมในการระดมสรรพกำลังของชาวบ้านให้มาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ชาวบ้านจะเข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอ เมื่อแสดงความคิดเห็นของตนเองและช่วยกันชี้แนะวางแผนงานที่ออกมาจึงได้รับการพอใจจากทุกฝ่าย จากนั้นก็จะสละเวลาร่วมมาช่วยกันพัฒนา ถ้าขาดเหลือสิ่งใดก็ช่วยกันบริจาคสมทบ เพื่อทำงานให้สำเร็จ และก็เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของทุกคน

5. บริการขั้นพื้นฐาน ในหมู่บ้านที่พัฒนาส่วนใหญ่จะมีสภาพที่ดีมาก คือ เป็นถนนที่รถบรรทุกสามารถแล่นผ่านได้ตลอดปี หรือทุกฤดูกาล การขนส่งพืชผลของเกษตรกรออกมาจำหน่ายในท้องตลาดจึงสะดวก สาเหตุที่สภาพถนนยังมีสภาพดี เพราะระบบการก่อสร้างได้มาตรฐานคือ มีความกว้างเกิน 6 เมตร ตัดตรง สองข้างถนนมีที่ระบายน้ำฝน และเมื่อเป็นหลุมเป็นบ่อ ชาวบ้านจะช่วยกันบูรณะซ่อมแซมอยู่เสมอ ส่วนเรื่องไฟฟ้า ก็จะมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน เพราะชาวบ้านมีฐานะพอที่จะออกเงินสมทบการติดตั้งไฟฟ้า เข้าหมู่บ้านตามระเบียบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อีกทั้งบางหมู่บ้านยังมีประปาหมู่บ้านใช้ด้วย จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าประชาชนเข้าร่วมมือกันเองในการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของรัฐ การพัฒนาบริการขั้นพื้นฐานของรัฐบาลจะก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพสูง

ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ หากชาวบ้านได้รับการพัฒนาจิตใจมาเป็นอย่างดีแล้ว ก็สามารถที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและเกิดความมั่นคงและมั่นคงได้ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมีการพัฒนาจิตใจ รู้จักหาทรัพย์ รู้จักใช้ทรัพย์และเก็บรักษาทรัพย์ไว้คงอยู่ ในหนังสือเรื่อง "ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย" โดย พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึง พุทธจริยธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจ มีข้อความบางประการดังนี้²⁹

พระพุทธเจ้าทรงสอนคฤหัสถ์ถึงวิธีการที่จะให้บรรลุประโยชน์สุขในปัจจุบัน หรือประโยชน์ที่เรียกว่า ภิภุชัมมิกัตถะ ซึ่งเป็นเรื่องของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การมีทรัพย์สิ้นเงินทอง ตลอดจนความมั่นคงทางสังคม การมีเพื่อนพ้อง

²⁹สมพร เทพสิทธิ์า, การพัฒนาเศรษฐกิจตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง, สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, 2533), หน้า 28-32.

มิตรสหายบริวารอะไรต่าง ๆ แต่เริ่มแรกก็คือทางเศรษฐกิจ พระพุทธเจ้าตรัสสอนข้อปฏิบัติสำคัญที่จะทำให้เกิดผล คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง เพียงตนเองได้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือ ธรรมที่เป็นไปเพื่ออิฏฐธัมมิกัตถะ มีสี่ข้อด้วยกัน ซึ่งเราได้ยินกันบ่อย ๆ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรรู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาหาวิธีการที่แยบคายในภาระงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักดำเนินภาระด้านเศรษฐกิจ ทำการงานประกอบอาชีพให้ได้ผลดี
2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพิณาศไปด้วยภัยต่าง ๆ
3. กัลยาณมิตรตตา รู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยยื้อให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้น ๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่าง ๆ ในภาระงาน ทันต่อเหตุการณ์ ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนอย่างถูกต้อง ไม่ถูกบาปมิตรชักจูงไปในทางอบายมุข ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สินไม่เพิ่มพูน หรือมีแต่จะหดหายไป
4. สมชิวริตา ความเป็นอยู่พอดี หรือความเป็นอยู่สมดุลคือ เลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ้งเฟ้อ ไม่ให้ผิดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้

หลักธรรมอีกหมวดหนึ่งที่ตรัสไว้บน ๆ อยู่กับธรรมหมวดอื่นเรียกว่า โภควิภาค 4 แสดงถึงวิธีการจัดสรรทรัพย์สินในการใช้จ่าย บอกให้จัดสรรทรัพย์สินเป็นสี่ส่วน ส่วนหนึ่งใช้บริโภค เลี้ยงตนเองให้เป็นสุข เลี้ยงดูครอบครัว และคนที่อยู่ในความรับผิดชอบให้เป็นสุข และใช้ในการทำความดี บาเพ็ญคุณประโยชน์ต่าง ๆ ทรัพย์สินสองส่วนต่อไปจัดสรรไว้สำหรับลงทุนประกอบภาระงาน ส่วนที่เหลือให้เก็บไว้ใช้เป็นหลักประกันยามจำเป็น เพราะอาจจะมีเภทภัย อุบัติเหตุ หรือเหตุสะดุดในการทำงานประกอบอาชีพขึ้นมา เช่น เจ็บไข้ได้ป่วยหรืออาจจะตกงานทันทีทันใด เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังตรัสถึง สุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ ว่า คฤหัสถ์คือ ผู้ครองเรือน หรือชาวบ้าน ควรจะมีความสุขสี่ประการ ซึ่งถือว่าเป็นความสุขที่ควรพยายามเข้าถึงให้ได้ คือ

1. อตัลสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์เป็นหลักประกันของชีวิตอยู่ โดยเฉพาะความอุ่นใจปลอบปล้ำภูมิใจว่าเรามีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยเรี่ยวแรงกำลังความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม

2. โภคสุข สุขเกิดจากการบริโภคหรือใช้จ่ายทรัพย์ คือ ไม่ใช่ว่ามีทรัพย์แล้วเอามาเก็บไว้เฉย ๆ ไม่ได้ใช้จ่ายอะไร อย่างที่ว่ามีเงินทองมากมายเหมือนน้ำทะเลที่มากแต่ดื่มกินไม่ได้ หรือเป็นทุกข์เพราะการมีทรัพย์นั้นแต่รู้จักใช้จ่ายทรัพย์นั้นให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตน ตนเองก็เป็นสุข และเลี้ยงดูคนอื่นที่อยู่ในความรับผิดชอบ แล้วก็ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น บำเพ็ญสิ่งที่มีคุณค่าแก่สังคม แก่เพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือสงเคราะห์กัน

3. อนนุสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ไม่ต้องทุกข์ใจ เป็นกังวล เพราะมีหนี้สินติดค้างใคร

4. อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ หมายความว่า มีกายกรรม วาจกรรม มโนกรรมที่สุจริต ที่ใครติเตียนไม่ได้ บริสุทธิ์สะอาด มีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตของตน

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้น โดยทั่วไปจะเป็นหลักปฏิบัติต่อปัจจัยสี่ และทรัพย์สินเป็นสำคัญ ข้อปฏิบัติต่อปัจจัยสี่ที่ดี ต่อทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ก็ดี เมื่อว่าตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จะรวมได้เป็นสี่ข้อด้วยกันคือ

1. การแสวงหาทรัพย์ ต้องคำนึงถึงว่าจะได้ทรัพย์มาอย่างไร ซึ่งรวมไปถึงกระบวนการผลิตด้วย โดยมีหลักการที่เห็นว่า ให้การแสวงหาทรัพย์นั้นเป็นไปโดยทางชอบธรรม ไม่กดขี่ข่มเหง ส่วนในทางบวกก็คือ ให้เป็นไปด้วยความขยันหมั่นเพียรและความฉลาดในการจัดสรรดำเนินการ อย่างที่ท่านชอบ

ใช้คำบรรยายว่า ด้วยความขยันหมั่นเพียรอาบเหงื่อต่างน้ำได้มาอะไรท่านเองนี้ โดยย่อก็คือ การแสวงหาทรัพย์ที่เป็นไปโดยชอบธรรมหรือเป็นธรรม

2. การเก็บออม หรือการรักษาทรัพย์ ตลอดจนการสะสมทุน เป็นด้านที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการปฏิบัติต่อทรัพย์ การเก็บออมรักษาในด้านหนึ่งเป็นการเก็บออมไว้เป็นทุน ท่างานหรือเป็นทุนในการประกอบการ คือใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพของตนต่อไป และอีกด้านหนึ่ง คือการเก็บออมไว้เป็นหลักประกันชีวิตในยามจำเป็น เช่นเมื่อเจ็บไข้หรือเกิดอุบัติเหตุที่ทำให้เกิดการสะดุดในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตอย่างที่ว่ามานอกจากนั้นเมื่อกำล้างการออมเกินจำเป็นสำหรับการใช้จ่ายสองด้านนั้น ก็กลายเป็นทุนสำหรับการสงเคราะห์บำเพ็ญประโยชน์ จรรโลงธรรม และเกื้อหนุนสังคมต่อไป

3. การใช้จ่าย แยกได้เป็นด้านที่หนึ่ง การใช้จ่ายเลี้ยงตัวเลี้ยงครอบครัว รวมทั้งบิดามารดา และคนในความรับผิดชอบให้มีความสุข ด้านที่สอง คือ การเมื่อแบ่งปันเพื่อโมตรจิต มิตรภาพ ความอยู่ดีในสังคม และการอยู่ร่วมกันด้วยความสุข ในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ เช่น การปฏิสังขการ การต้อนรับ การสังสรรค์ในหมู่ญาติมิตร ด้านที่สามคือ การใช้จ่ายทรัพย์นั้นหาความดี บำเพ็ญคุณประโยชน์ แม้แต่การเก็บรักษาหรือออมทรัพย์ในข้อที่ 2 ก็อาจจะเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์นี้ด้วย ดังกล่าวแล้วในข้อก่อน

4. การสัมพันธ์กับชีวิตด้านอื่น โดยเฉพาะด้านจิตใจ เช่น ไม่ลุ่มหลงมัวเมา ไม่ห่วงกังวลเป็นทุกข์ กินใช้อย่างรู้เท่าทันความจริง ทำให้ทรัพย์สมบัตินั้นเป็นปัจจัย หรือเป็นฐานให้เกิดความพร้อมในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ยิ่งขึ้นไป หรือใช้เป็นเครื่องช่วยทำให้เกิดความพร้อมในการที่จะพัฒนาศักยภาพของตน ในการที่จะฝึกฝนอบรมจิตใจพัฒนาจิต พัฒนาปัญญา

วิธีการและขั้นตอนของการพัฒนา³⁰

การพัฒนาประเทศตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นการพัฒนาสังคมไทยที่มีขอบเขตกว้างขวางและลึกซึ้ง จึงได้มีการประชุมปรึกษาหารือ แสวงหาวิธีการและขั้นตอนของการพัฒนาโดยสังเขป ดังนี้

การประชุมชี้แจงให้ข้าราชการทุกระดับมีความเข้าใจในอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง รวมทั้งประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ประชาชน

การประชุมชี้แจงให้ประชาชนในระดับหมู่บ้านและชุมชนมีความเข้าใจในอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และชักชวนให้เข้าร่วมการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน ตามแนวทางอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ด้วยความสมัครใจ

การสนับสนุนและเสริมสร้างบทบาทขององค์กรประชาชน ซึ่งได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน และสภาตำบล ให้เป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจของหมู่บ้านและชุมชน

การส่งเสริมให้สถาบันทางศาสนามีบทบาทยิ่งขึ้น ในการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาทางด้านจิตใจ

การส่งเสริมให้องค์การเอกชนมีบทบาทยิ่งขึ้นในการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน โดยให้การสนับสนุนและช่วยเหลือทั้งในด้านวิชาการ บุคคล การเงิน และวัสดุอุปกรณ์

---

³⁰ศูนย์ส่งเสริมและประสานงานการเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง, เรื่องเดิม, หน้า 18-19.

การมีการประสานกิจกรรมและทรัพยากร ในการพัฒนาของส่วนราชการ องค์การ เอกชน และประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน ให้มีความสอดคล้อง โดยยึดองค์กรประชาชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก เพื่อให้การพัฒนาบรรลุตามความมุ่งหมายของอุดมการณ์แผ่นดิน ธรรม แผ่นดินทอง

จุดเน้นของอุดมการณ์³¹

อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง มีจุดเน้นในการประสานงานเพื่อเผยแพร่ แนวความคิดอันจะนำไปปฏิบัติ ในการพัฒนาชนบทและการพัฒนาชุมชนในเมือง ซึ่งขณะนี้กำลัง ดำเนินการโดยหน่วยงานต่าง ๆ อยู่แล้วทางภาครัฐบาล คือส่วนราชการจังหวัด กองทัพอากาศ ได้เป็นผู้ดำเนินงานตามโครงการอยู่แล้วเช่น โครงการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน โครงการโคธราชพัฒนา โครงการหมู่บ้านแผ่นดินทอง โครงการศูนย์สาธิตการตลาด โครงการศาลาประชาธิปไตย ฯลฯ ตลอดจนโครงการพัฒนา ชนบท และชุมชนเมืองของภาคเอกชน ซึ่งโครงการเหล่านี้สามารถนำความมุ่งหมายของอุดมการณ์ แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองไปผสมผสานเป็นแนวทางในการพัฒนาร่วมกันได้ เพื่อให้บรรลุถึงจุด มุ่งหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศ

สำหรับการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นกิจกรรมของการพัฒนาประเทศที่สำคัญที่สุด เพราะ ชนบทครอบคลุมพื้นที่ของประเทศมากกว่าร้อยละ 80 อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง มีจุดเน้น ที่จะประสานให้มีการพัฒนาแบบดุลยภาพ คือ พัฒนาทางจิตใจ สังคมและ เศรษฐกิจไปพร้อมกัน โดย อาศัยผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นผู้นำแบบธรรมชาติ และผู้นำแบบจัดตั้ง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำเยาวชน ผู้นำสตรี เจ้าอาวาส หรือครูใหญ่ ถ้าผู้นำของหมู่บ้านเหล่านี้ สามารถประนีประนอมสามัคคีกันได้ การพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองก็มีโอกาส สำเร็จได้ ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-20.

การติดตามประเมินผลการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

เมื่อมีการดำเนินการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองแล้ว จะต้องมีการติดตามประเมินผลว่า การดำเนินงานได้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร และจะแก้ไขพัฒนาปรับปรุงอย่างไร

การติดตามประเมินผล สามารถกระทำได้ทั้งโดยบุคคลผู้รับผิดชอบดำเนินงานเอง และโดยบุคคลภายนอกที่เป็นกลางที่มีความรู้ในเรื่องการประเมินผล เช่น นักวิชาการ และอาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ประเมินผล และควรจะมีการประเมินผลทั้ง 2 อย่าง เพื่อให้ทราบผลข้อเท็จจริงของการดำเนินงานที่ถูกต้อง ชัดเจนที่สุด

ในปัจจุบันนี้ ได้มีหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในจังหวัดต่าง ๆ จำนวนมาก ยกป้ายว่าเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง หรือตำบล อำเภอแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จึงควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์ หรือเกณฑ์ชี้วัดว่าหมู่บ้านใดเข้าหลักเกณฑ์เป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และเมื่อเป็นแล้วก็ควรจะมีเกณฑ์ชี้วัดว่า หมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ดีกว่า หรือแตกต่างกับหมู่บ้านปกติธรรมดาทั่วไป หรือไม่ อย่างไร อีกทั้งน่าจะมีการติดตามประเมินผลว่า หมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เหมือนกัน แต่บางหมู่บ้านมีการพัฒนามาก บางหมู่บ้านมีการพัฒมาน้อย นั้น มีสาเหตุหรือปัจจัยอะไรมาส่งเสริมหรือขวางกั้นให้เป็นเช่นนั้น

หน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นแกนกลางในการดำเนินงานตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2530 คือ กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้มอบให้กรมการปกครองเป็นหน่วยประสาน และได้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามอุดมการณ์ มาโดยตลอดเป็นประจำทุกปี ทั้งการจัดให้มีการประชุมสัมมนา การจัดประชุมสัมมนา อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองทุกปี การจัดทำเอกสารวิจัย และให้จังหวัดต่าง ๆ รายงานผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ โดยกระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด เรื่องการดำเนินงานตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง มีข้อความตอนหนึ่งว่า ในการดำเนินงานพัฒนาคน พัฒนาสังคม พัฒนาเศรษฐกิจ ให้บังเกิดประสิทธิผลตามแนวอุดมการณ์

แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ให้ยึดถือขอบเขตและกิจการดำเนินการดังต่อไปนี้ เป็นหลักการเบื้องต้น
คือ³²

1. การพัฒนาคน

ให้ใช้การพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน โดยการปลูกฝังอุดมการณ์ชีวิตและสร้าง
นิสัยการพัฒนาให้ยึดมั่นในคุณธรรม ไม่ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่เบียดเบียนตนเอง เบียดเบียน
ครอบครัว เบียดเบียนผู้อื่น และเบียดเบียนสังคม ให้มีความสำนึกในหน้าที่ เกิดความรับผิดชอบ
ต่อตนเอง ส่วนรวม และประเทศชาติ โดยชีวิตจากกิจการและพฤติกรรมดังต่อไปนี้

- 1.1 ประชาชนส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและให้การสนใจ
ทำนุบำรุงศาสนา
- 1.2 ประชาชนมีความยึดมั่นในสามัคคีธรรม มีความพร้อมเพรียงใน
การกระทำกิจกรรมส่วนรวม
- 1.3 ประชาชนมีการเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือผู้อื่น โดยมีหวังผลประโยชน์
ตอบแทน
- 1.4 ประชาชนไม่ประพฤติตนกลุ่มหลงในอบายมุข

2. การพัฒนาสังคม

ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิดวินิจฉัยปัญหา กำหนดกิจกรรม
และร่วมกิจกรรมทั้งในส่วนของประชาชน และส่วนของทางราชการตามวิถีทางประชาธิปไตย โดย
ให้ครอบคลุมในเรื่องการศึกษา วัฒนธรรม การสาธารณสุข ความสงบเรียบร้อย และการเมือง
การปกครอง โดยชีวิตจากกิจการและพฤติกรรม ดังต่อไปนี้

---

³²กระทรวงมหาดไทย, การดำเนินงานตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง,
หนังสือสั่งการ ที่ มท 0409/ว 624 ลงวันที่ 5 มิถุนายน 2530.

- 2.1 ประชาชนที่มีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- 2.2 ประชาชนได้รับบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานที่สำคัญได้แก่ การได้รับ
ภูมิคุ้มกันโรค และการเข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ
- 2.3 ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่ถูกปล้นทรัพย์
ถูกข่มขืน โจรกรรมหรือทำร้ายร่างกาย
- 2.4 ประชาชนเป็นผู้นำในการบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ มีส่วนร่วมใน
การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
- 2.5 ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ทางการเมืองและ
การปฏิบัติตามกฎหมาย เช่น หน้าที่ในการใช้สิทธิเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิต
ของหมู่บ้าน ชุมชน
- 2.6 ประชาชนในครอบครัวได้กินอาหารถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความ
ต้องการของร่างกาย รวมทั้งมีน้ำสะอาดสำหรับบริโภคอย่างเพียงพอตลอดปี
- 2.7 เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจ อารมณ์
และสังคม
- 2.8 ประชาชนมีการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม
ประเพณีของท้องถิ่น มีเอกลักษณ์ที่ดึงดูดใจของหมู่บ้าน

3. การพัฒนาเศรษฐกิจ

ให้ยึดหลักพึ่งตนเองและร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิตและ
การจำหน่าย เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยชี้วัดจากกิจกรรมดังต่อไปนี้

- 3.1 ประชาชนมีการประกอบอาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม
- 3.2 ประชาชนมีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยใช้หลัก
วิชาการสมัยใหม่ และมีการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้
- 3.3 ประชาชนได้รับความเป็นธรรมในการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร
- 3.4 ประชาชนได้รับการคุ้มครองในฐานะผู้บริโภค โดยเฉพาะในเรื่อง
ปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช

3.5 ในหมู่บ้านมีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กองทุนเฉพาะกิจ และ มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการจำหน่าย

นอกจากนั้น เนื่องจากในวันที่ 9 มิถุนายน 2539 เป็นศุภวาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ครบ 50 ปี กระทรวงมหาดไทยก็ได้มีหนังสือถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด มีข้อความตอนหนึ่งว่า

เพื่อเป็นการเทอดพระเกียรติและน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชสักการะแด่ องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อให้การดำเนินงานตามอุดมการณ์ แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ซึ่งเป็นอุดมการณ์ชาติอันน้อมนำมาจากพระปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" บังเกิดผลเป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง จึงให้จังหวัด อำเภอกิ่งอำเภอ เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และสภาตำบล ดำเนินการดังนี้³³

1. ปรับปรุง ทบเวน หมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทองที่ได้ดำเนินการขยายผลแล้ว โดยรณรงค์ในเรื่องดังต่อไปนี้

1.1 การลด ละ เลิก อบายมุข โดยเน้นในเรื่องการพนัน สุรายาเสพติด

1.2 การสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเน้นการลดอาชญากรรมประเภท การฆ่า ปล้น ลักทรัพย์ และความขัดแย้ง

1.3 การรวมกลุ่มของประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อทำงานร่วมกันในเรื่องส่งเสริมกลุ่มผลิตเพื่อบริโภคและจำหน่าย กลุ่มออมทรัพย์ และการจัดตั้งร้านค้าสวัสดิการ

³³กระทรวงมหาดไทย, การดำเนินงานตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง, หนังสือสั่งการ ที่ มท 0311.3/ว 2596 ลงวันที่ 4 สิงหาคม 2538.

1.4 การพึ่งพาตนเอง โดยเน้นในเรื่องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวม การมีรายได้เพียงพอแก่การดำรงชีวิตตามควรแก่สภาพ

1.5 การพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย

1.6 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.7 การเกษตรตามแนวพระราชดำรินวนใหม่

1.8 รมรงค์จัดตั้งกองทุนเพื่อนำมาพัฒนาหมู่บ้าน

2. ขยายผลการดำเนินการตามแนวอุดมการณ์หมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชสักการะแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ครอบคลุมทั้งตำบล ตามแนวทางในข้อ 1 โดยให้ประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และปลูกฝังอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ให้แก่ข้าราชการ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

3. ประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชน ทุกแขนง โดยให้จังหวัดเจ้าเข้าที่ประชุมประจำเดือนของจังหวัด และอำเภอ/กิ่งอำเภอ นำเข้าที่ประชุมประจำเดือนกันั้น ผู้ใหญ่บ้าน ด้วย

4. สำหรับโครงการและกิจกรรมที่กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ และจังหวัดกำลังดำเนินการอยู่ทั้งในขณะนี้และในอนาคต ขอให้จังหวัดได้ประสานกับส่วนราชการให้พิจารณาสนับสนุนโครงการในพื้นที่หมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทองต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาตามแนวอุดมการณ์ให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรมให้ได้

5. รายงานผลการดำเนินงาน ตามข้อ 1-4 พร้อมปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ให้กระทรวงมหาดไทยทราบ ภายในวันที่ 31 ธันวาคม 2538 เพื่อจะได้รวบรวมเป็นข้อมูลเตรียมการประชุมสมัชชาอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ประจำปี 2539 ต่อไป

อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง กับการส่งเสริมคุณภาพชีวิต

อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง มีเป้าหมายในการพัฒนาคน หมู่บ้าน ชุมชน สังคม เพื่อสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเริ่มต้นที่การพัฒนาคนหรือการพัฒนาจิตใจ ซึ่งจะเห็นได้ว่า การพัฒนาตามอุดมการณ์มีจุดมุ่งหมายที่สังคม คือ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพื่อให้คนไปพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน และสังคม ให้มีความสงบสุข มั่งคั่ง มั่นคง

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 คุณภาพหมายถึง ลักษณะ ความดี คุณภาพชีวิต จึงหมายถึงชีวิตที่มีลักษณะความดี และเอกสารเผยแพร่โครงการปรีณรงค์ คุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ ได้อธิบายความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้³⁴

คุณภาพชีวิตคือ การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง

ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของประชาชนในชาติที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กำหนดไว้ มี 9 ประการคือ

- (1) อาหารดี
- (2) มีบ้านอาศัย
- (3) ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว
- (4) ครอบครัวยุติธรรม
- (5) ได้ผลผลิตดี
- (6) มีลูกไม่มาก
- (7) อายกร่วมพัฒนา

³⁴สมพร เทพสิทธิ์า, แนวคิดและทิศทางการพัฒนาสังคมและการพัฒนาจิตใจ (กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, 2534), หน้า 45-46.

(8) พาสู่คุณธรรม

(9) มีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จปฐ. 9 ประการนี้ รวมอยู่ในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ดังนี้

การพัฒนาจิตใจ ได้แก่ (7) อยากร่วมพัฒนา และ (8) พาสู่คุณธรรม

การพัฒนาสังคม ได้แก่ (3) ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว (4) ครอบครัวยุติธรรม (6) มีลูกไม่มาก และ (9) มีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (คนที่ลูกมากอาจจะมีความสุขชีวิตที่ดีได้ ถ้าลูกทุกคนเป็นคนดีและครอบครัวมีความสุข และมั่นคง ตรงกันข้ามกับคนที่ลูกเพียงคนเดียว หรือสองคน อาจจะมีความสุขชีวิตไม่ดีกว่าได้ ถ้ามีลูกไม่ดี และครอบครัวไม่มีความสุข และความมั่นคง)

การพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ (1) อาหารดี (2) มีบ้านอาศัย และ (5) ได้ผลผลิตดี

การพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง หรือ การพัฒนาตาม จ.ส.ศ. จึงเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี คือทำให้เกิด จปฐ. ทั้งนี้การพัฒนาคอน สังคม และ ประเทศชาติ ควรมีการพัฒนาอย่างสมดุลและผสมผสาน (balanced and integrated) ทั้ง 3 ด้าน คือ การพัฒนาจิตใจ (moral or spiritual development) การพัฒนาสังคม (social development) และการพัฒนาเศรษฐกิจ (economic development) โดยถือ การพัฒนาจิตใจที่มีจุดมุ่งหมายให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี (sound mind) สมรรถภาพจิตที่เข้มแข็ง (strong power of mind) และคุณภาพจิตที่ดีงาม (good quality of mind)³⁵ เป็น รากฐานที่สำคัญตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับว่า สุขภาพจิตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของมนุษย์ นักจิตวิทยาพบว่า สุขภาพจิตมีความสัมพันธ์กับจิตลักษณะอื่น ๆ และพฤติกรรมหลายประการของมนุษย์ การที่สามารถวัดสุขภาพจิตของบุคคลได้ทำให้เข้าใจบุคคลได้อย่างลึกซึ้ง และอาจใช้ทำนายพฤติกรรมหลายประเภทของมนุษย์ได้อย่างแม่นยำ³⁶ สุขภาพจิตนั้นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทั้งที่เป็นปัญหาของสังคม³⁷ และสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม และมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมได้ดี เช่น ตามทฤษฎีของมาสโลว์³⁸ เชื่อว่าบุคคลจะพัฒนาถึงขั้นมีความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (need for self-actualization) ได้ บุคคลจะต้องผ่านการบำบัดความต้องการในขั้นต่ำกว่าทั้งหมดมาก่อน มาสโลว์ เชื่อว่าบุคคลที่บรรลุความต้องการได้ถึงขั้นสูงสุดแล้ว บุคคลนั้นก็พร้อมที่จะพัฒนาตนเอง และ ฮอฟแมน³⁹ มีความเห็นว่า บุคคลจะต้องมีสุขภาพจิตดีจึงจะมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น สุขภาพจิตดีเกิดจากการที่บุคคลได้รับการบำบัดความต้องการส่วนตัวพอสมควร

การพัฒนาจิตใจ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรมให้เกิดขึ้นในบุคคลต่าง ๆ ทั้งนี้จากผลการวิจัยพฤติกรรมและจิตลักษณะของคนไทย โดยนักจิตวิทยาได้ประมวลผลการวิจัยออกเป็นทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับ

---

³⁶H.J. Eysenck, Crime and Personality (London : Penguin, 1970), p. 60. อ้างใน พรศักดิ์ ม่วงแก้ว และคณะ ความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ราชการและการพัฒนาอุดมการณ์ของข้าราชการไทย รายงานการวิจัย สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2530, หน้า 7.21.

³⁷Ibid., pp. 143-196.

³⁸Abraham H. Maslow, Motivation and Personality (New York : Harper & Row, 1954).

³⁹M.L. Hoffman, "Development of Moral Thought, Feeling and Behavior", American Psychologist 10, 1979 pp. 958-966 อ้างใน พรศักดิ์ ม่วงแก้ว และคณะ อ้างแล้ว.

คนไทย⁴⁰ ที่แสดงจิตลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม โดยมี ส่วนประกอบของต้นไม้ 3 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นดอกและผลไม้ ส่วนลำต้น และส่วนที่เป็นราก ในส่วนแรกคือ ดอกและผลไม้บนต้น แสดงถึงพฤติกรรมกระทำดีละเว้นชั่ว และพฤติกรรมทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ในส่วนลำต้นของต้นไม้ ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้านคือ (1) เหตุผลเชิงจริยธรรม (2) มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง (3) ความเชื่ออำนาจในตน (4) แรงจูงใจไม่ล้มฤทธิ์ และ (5) ทศณคติ คุณธรรม และค่านิยม ส่วนที่สามของต้นไม้จริยธรรม คือ รากของต้นไม้ ซึ่งเป็นจิตลักษณะกลุ่มที่สอง มี 3 ด้านคือ (1) สติปัญญา (2) ประสบการณ์ทางสังคม และ (3) สุขภาพจิต จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้านในปริมาณที่สูงเหมาะสมกับอายุเป็นผู้ที่จะสามารถรับการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างเหมาะสมกับอายุ ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก⁴¹ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้ โดยที่จิตลักษณะทั้ง 5 นี้จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่บ้าน โรงเรียน และทางสังคมที่เหมาะสม

สรุป

แนวความคิดการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบสมดุลย์และผสมผสาน ระหว่างการพัฒนาจิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ โดยไม่เน้นหนักไปด้านใดด้านหนึ่ง จะทำให้เกิดสภาวะดุลยภาพ ในความเชื่อที่ว่า เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านโดยเฉพาะหมู่บ้านชนบท จะทำให้การพัฒนามีลักษณะมั่นคง ยั่งยืน ถาวร ทั้งนี้

⁴⁰รายละเอียดโปรดดู ดวงเดือน พันธมนารีน ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 1-17.

⁴¹Kohlberg, L. "Moral stages and moralization : the cognitive developmental approach." in Lickona (ed.) Moral development and Behavior : Theory Research and Social Issues. New York : Holt Rinehart & Winston, pp. 31-53.

เพราะว่า คนได้รับการพัฒนาจิตใจที่ดี มีพฤติกรรมการทำงานดีละเว้นการกระทำชั่ว การทำงานอย่างขยันขันแข็ง เพื่อส่วนรวม พฤติกรรมของพลเมืองดีที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ การที่คนมีสุขภาพจิตที่ดี หรือมีการพัฒนายกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ทำให้เกิดความอยากร่วมพัฒนาไปการพัฒนา สามัคคีและร่วมมือกันพัฒนา และช่วยกันทะนุบำรุงรักษาสังสาธณประโยชน์ให้ใช้ได้ยาวนาน ทำให้การพัฒนาหมู่บ้านเป็นไปอย่างพร้อมเพรียงและต่อเนื่อง หลังกลุ่มสังคมก็เกิดขึ้นและเข้มแข็ง การช่วยเหลือกันพัฒนา เศรษฐกิจทำให้หมู่บ้านมีความเจริญอย่างรวดเร็ว ประชาชนในหมู่บ้านมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ดี หมู่บ้านก็เจริญก้าวหน้ามีความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน